

HUMANIST

MAANDBLAD OVER HUMANISME, MENS EN WERELD

Hans Croiset

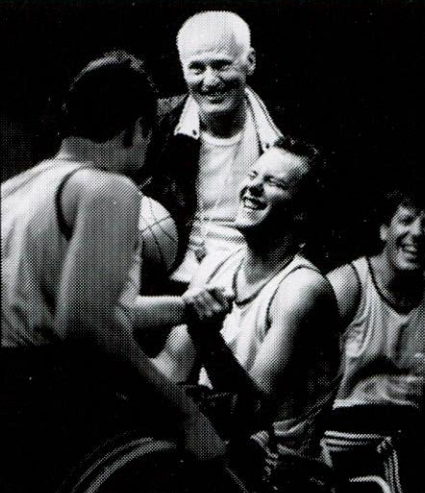
over passie, ontroering
en schoonheid

**Aangerakt
door Vondel**

Robin Skynner

Durf in de spiegel
te kijken

ADVERTENTIE

**Vrijwilligerswerk
doe je niet voor niets.**

Soms zit het in een lach. In een blik van verstandhouding.

Maar altijd is er het respect, de waardering en
het menselijke contact. Dat vrijwilligerswerk loont,
kunnen drie miljoen Nederlanders inmiddels beamen.

Doe ook iets. Bel 06-899 86 00.

40 ct. p.m.

SIRE

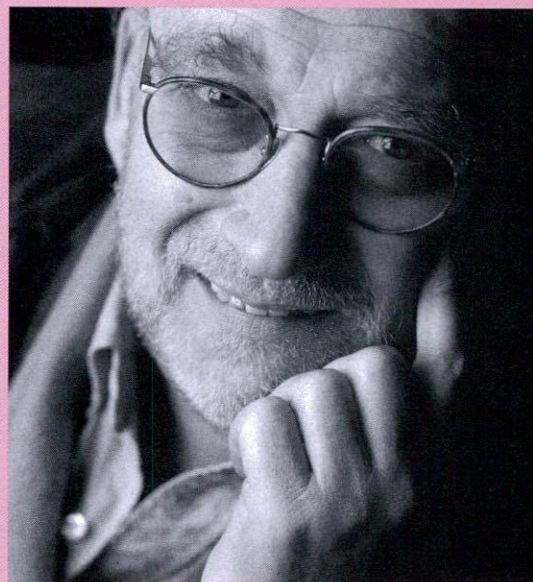
in dit nummer

Ecocraten en technofoben

Hij is tegendraads, neemt z'n collega's op de hak. Wat hem misschien wel het meeste irriteert, is de zelfgenoegzaamheid van van wat hij 'filosofologen' noemt. Maar ook de 'ecocraten' kunnen bij hem weinig goed doen. Zijn kritiek? Ze hebben weinig van de werkelijkheid kennis genomen, vertonen ondemocratisch gedrag en zijn eenzijdig. Maar weet Michiel Korthals eigenlijk wel hoe schadelijk skiën is voor de natuur?

PAGINA **6**

Hans Croiset

"Het werk van Vondel is een tintelende bron die mij aan het denken zet en inspireert," zegt theaterman Hans Croiset in het interview dat Trudy Kunz met hem had voor de Humanist. Een gesprek over zijn passie voor historie, over ontroering en schoonheid, en over aangeraakt zijn door Vondel.

PAGINA **10**

Theemuts en walkman

Eerder in de Humanist (september vorig jaar) kwam hoogleraar Harry Kunneman uitgebreid aan het woord over de walkman-ego's die zich hebben ontworsteld aan theemutsculturen. Nu staat het allemaal nog eens uitgebreid in een net verschenen boek. In deze Humanist de recensie.

PAGINA **16**

Robin Skynner

De enige maat voor goede relaties tussen mensen is 'gezond' gedrag. Dit is de stelling van Robin Skynner, hier in Nederland bekend omdat hij samen met de komisch acteur John Cleese het boekje 'Hoe overleef ik mijn familie?' schreef. Volgens Skynner kunnen mensen die bereid zijn te luisteren naar waarheden over zichzelf, enorm groeien. Omdat ze durven kijken in de spiegel die hen door anderen wordt voorgehouden.

PAGINA **22**

EN VERDER

Brieven	4
Cryptogram	19
Solvej Balle	28
Radio en televisie	30
HV-Nieuws	32

Uw brief is van harte welkom. Maar schrijft u zo kort en bondig mogelijk (maximaal 200 woorden). Anders is de redactie gedwongen uw brief in te korten.

Dageraad

Met grote aandacht las ik het artikel over Johannes van Vloten in de Humanist van februari. Ik moge u er op wijzen dat dr. Anton Constandse in zijn boek 'Geschiedenis van het humanisme in Nederland' een hoofdstuk wijdt aan de vrijdenker Van Vloten (blz. 102-106). Ook in zijn boek 'De bron waaruit ik gedronken heb' wordt Van Vloten genoemd als vrijdenker en als lid van de in 1856 opgerichte vrijdenkersvereniging 'De Dageraad', blz. 125. Deze vereniging heeft vele kritische strijders en denkers in haar gelederen gekend (o.a. Junghuhn, Multatuli, Domela Nieuwenhuis, A.H. Gerhard, Leo Polak, Anton Constandse en vele anderen) en stond aan de wieg van de emancipatiebewegingen van de vorige en deze eeuw. De naam 'De Dageraad' was niet voor niets gekozen! Dat hierop in het artikel niet wordt gewezen, meen ik als een hiaat te zien.

M. Dijkstra
Leeuwarden

Recht op arbeid

Met Arjo Klamer zeg ik ook: wat een vooruitgang dat we met z'n allen minder hard hoeven te werken en meer tijd krijgen voor persoonlijke ontwikkeling en ontspanning. Maar daar zal dan onmiddellijk aan toegevoegd moeten worden dat we tegelijkertijd geconfronteerd worden met een 'nieuwe sociale kwestie'. Er vindt een gigantische cumulatieve plaats van werk en inkomen. De ene mens werkt zich dood en de ander verveelt zich dood. De moeilijke maatschappelijke opgave van deze tijd is de drastische herverdeling

van arbeid en inkomen op basis van een nieuwe solidariteit. Loonarbeid zal in onze samenleving één van de meest essentiële levensbehoeften blijven voor iedereen afgezien van leeftijd. Niet voor niets is het recht op arbeid een mensenrecht! De Vereniging Leeftijdsdiscriminatie is al enkele jaren bezig met deze problematiek en heeft een brochure uitgegeven met de titel: 'Niet opkrassen maar inschikken'. Generaties op de arbeidsmarkt.

Manda Kapil
Maassluis

Expliciet of impliciet humanisme

Al enige tijd woedt in Rekenschap en in het tijdschrift voor Praktische Humanistiek een discussie over expliciet en impliciet humanisme. Harry Kunneman, hoogleraar van de Universiteit voor Humanistiek en sinds kort donateur van het Humanistisch Verbond, wierp de knuppel in het hoenderhok. Omdat we volgens hem de verzuiling al heel lang achter ons gelaten hebben moeten we ook een eind maken aan de theemutenscultuur in het Humanistisch Verbond. We moeten bovendien niet meer praten over 'humanisme en X', dat is zijns inziens sturend, maar we moeten vooral het accent leggen op handelingsgericht bezig zijn en communicatie met de ander, waardoor die ander beter in staat zou zijn de regie over zijn eigen leven te voeren. Dit klinkt niet onaardig, maar als Kunneman dan van de huidige praktijk van de humanistische geestelijke verzorging een karikatuur maakt door te spreken van zieltjeswinnerij en er geen 'ruimte in te zien

waarbinnen de betrokkenen (clinten) zich gesteund voelen in het zoeken naar eigen antwoorden', en dan vervolgens de geestelijke verzorging neutraal wil maken en de humanistische identiteit van de geestelijk raadsman/vrouw naar het tweede plan wil schuiven en dan bovendien de geografische opdeling van ziekenhuisafdelingen over de geestelijke verzorgers opvoert zonder de hoogstnoodzakelijke vermelding van de mogelijkheid van doorverwijzen op verzoek naar de geestelijk verzorger/ster van de eigen levensbeschouwelijke richting, dan zaagt hij de poten niet alleen onder de humanistische geestelijke verzorging weg, maar ook onder het HV als organisatie van een en ander op basis van expliciet humanistische uitgangspunten!

Als Peter Derkx en Jan Hein Mooren het impliciete humanisme zijn plaats geven naast het expliciete en verder het eigene van humanistische geestelijke verzorging voortreffelijk aangeven in hun reactie in Rekenschap, slaat me toch ook bij hen op een gegeven moment de schrik om het hart. Zij zeggen namelijk dat je heel goed lid kunt zijn van het HV en tegelijkertijd verbonden met bijvoorbeeld de Gereformeerde Kerk. Over welk humanisme praten we dan? Dit door hen gehanteerde begrip kan dan toch geen georganiseerd principe meer zijn voor het HV? Moeten we dan een (vage) beweging worden waarin bijna niemand zich meer herkent? Met nog minder leden c.q. sympathisanten? Ook in Hugroniek (afdelingsblad Groningen) kom ik steeds meer artikelen tegen over religie en religieuze onderwerpen. Daar zit ik niet - expliciet of impliciet -

op te wachten. Waar zijn we mee bezig? Dertig jaar geleden verscheen van F. Boerwinkel een boekje getiteld: Inclusief denken. Graag wil ik met de strekking van dit geschrift meegaan: neem de ander mee in je eigen plaatsbepaling en respecteer hem/haar. Maar verloochen nooit je eigen uitgangspunten en principes!

F. van der Made
Roden

Meelopers

Als frequent lezer van de Humanist las ik in het aprilnummer het interview met M. van den Broecke als nieuwe directeur. Mijn bezwaar richt zich vooral op zijn sterke streven naar vermeerdering van het aantal HV-leden. Persoonlijk vind ik een aanzuiging c.q. verjonging een goed streven, doch mijn scepsis geldt vooral zijn streven naar vergroting. Ik vind het aantal van 16 of 17.000 leden of meer secundair, en een te sterke reclamecampagne verwerpelijk. Dat leidt in mijn ogen alleen maar tot meelopers. Te veel groeperingen, en zeker ook kerken, hechten meer waarde aan hoeveelheid waardoor de inhoud zeker verbleekt en via reclame kunnen mensen zich tot het humanisme laten aantrekken, die zich in hun denken niet echt tot de inhoud van het humanisme voelen aangesproken.

W.J. Koch
Breda

Naschrift:

U zegt dat uw bezwaar zich vooral richt op mijn streven naar vermeerdering. U houdt het liever klein maar fijn bij het Humanistisch Verbond. Ik respecteer uw

standpunt, maar het HV kan niet de acties ontplooiën, Geestelijke Verzorging ondersteunen, een jubileum organiseren, kennis over het humanisme verbreiden, een mooi blad maken, en het Humanistisch Vormingsonderwijs steunen op basis van de contributies van 16.000 leden. Bovendien vloeit een deel van die inkomsten terug naar de afdelingen.

Daarom zeg ik ook in het interview dat met alleen inkomsten van leden het bureau moet worden teruggebracht tot slechts enkele medewerkers, en die kunnen niet alles doen wat ik net noem.

Marcel van den Broecke
(directeur Humanistisch Verbond)

Het gemis blijft

Wat mevrouw Stellweg schreef in de Humanist van april, sprak mij heel erg

aan. Zelf heb ik dit ook meegemaakt. Ik heb het gevoel, of dit mijn eigen verhaal is.

Het verdriet is inderdaad minder geworden, maar hij is er voor mij nog dagelijks. Ook ik leef met de herinneringen en die zijn goed. Wat zij schreef heb ik wel drie maal gelezen. Dat iemand zo iets weer kan geven, die gevoelens enz. Mijn man heb ik 8 maanden thuis verpleegd, we hebben vaak samen gehuild, maar ook alles kunnen bespreken en zijn naar het afscheid toe gegroeid. Het gemis blijft. Vooral wat mevrouw Stellweg schrijft: 'Echte liefde gaat uit van: wat heeft die ander nodig. Dus je begint met geven en je gaat niet zitten wachten, hoeveel er nou van terugkomt.' Helemaal waar. Deze Humanist bewaar ik zorgvuldig, wat heb ik daar een boel aan gehad.

J.W. van de Haar-De Wijk
Doorn

HOS op Internet

Dinsdag 23 april was een bijzondere dag voor de Humanistische Omroep Stichting. Op die dag opende de eigen HOS-Internetsite. Sindsdien is ook de HOS on-line. Met veel informatie over de radio- en televisieprogramma's, nieuws en cross-links naar andere humanistische organisaties. Het adres: www.omroep.nl/hos

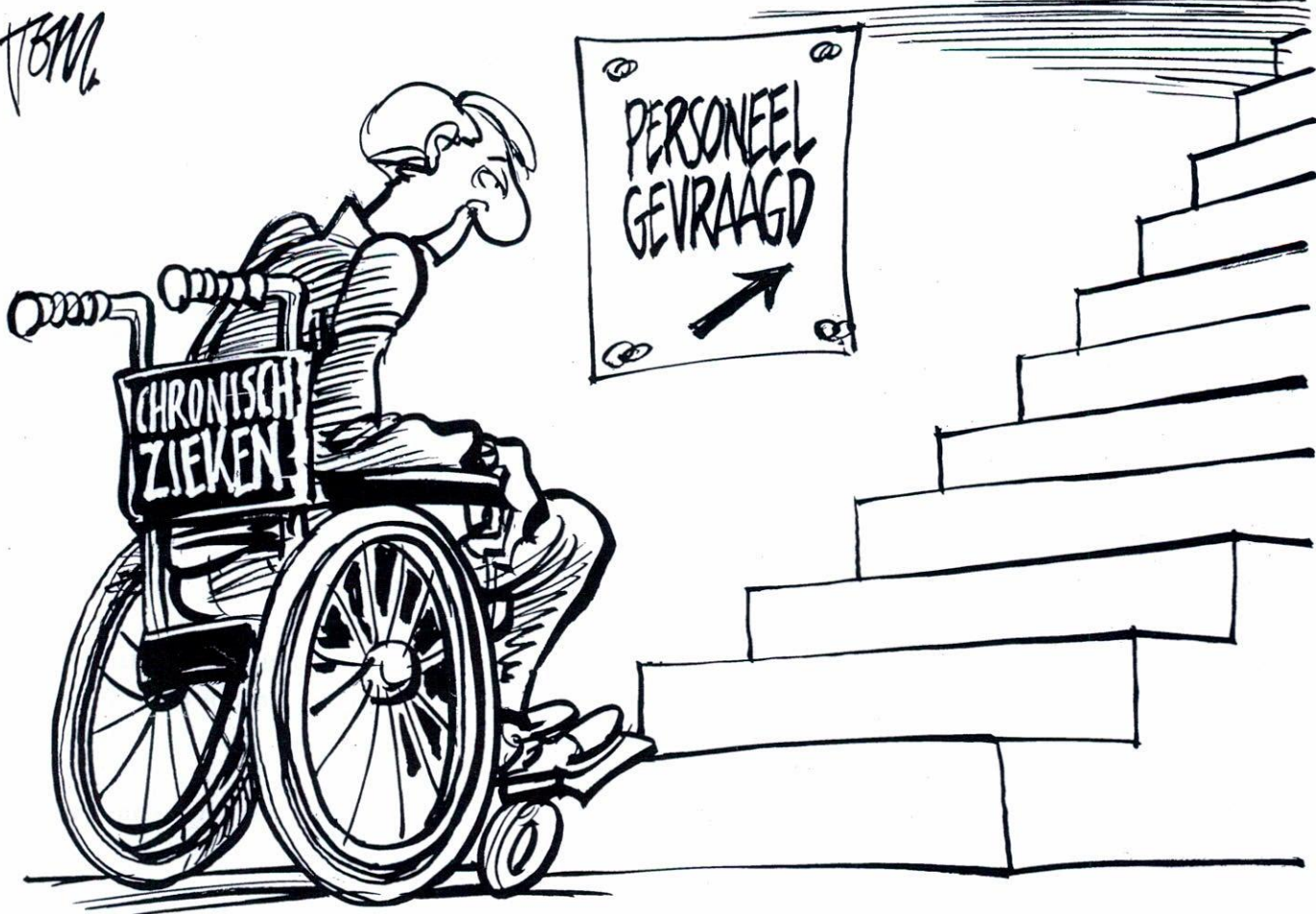
Aids Fonds en Triodos Bank lanceren Red Ribbon Rekening

Het Aids Fonds heeft samen met Triodos Bank een nieuwe spaarrekening gelanceerd: de Red Ribbon Rekening.

Deze nieuwe rekening is geen spaarvorm op zich, maar een aanvulling op de verschillende spaarrekeningen die de Triodos Bank aanbiedt. Die aanvulling houdt in dat de spaarder, de rente deels of geheel bestemt voor het Aids Fonds. Omdat de bestemde rente niet onder de rente-inkomsten valt, wordt deze niet als (belastbare) inkomsten gezien.

De nieuwe Red Ribbon Rekening is dus sparen en tegelijkertijd (structureel) helpen aids de wereld uit te krijgen. Bij opening van een nieuwe Red Ribbon rekening geeft Triodos Bank een welkomstgif. Spaarders kunnen kiezen tussen een Red Ribbon (het rode lintje, internationaal symbool van solidariteit met mensen met hiv/aids) of een donatie van f 10,- door Triodos Bank aan het Aids Fonds.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Triodos Bank, Antwoordnummer 170, 3700 VB Zeist.

Nederlandse milieufilosofen generaliseren veel te gemakkelijk vanuit hun leunstoel en realiseren zich niet dat hun ideeën tot grote dilemma's leiden. Dat is de mening van Michiel Korthals, zelf ook milieufilosoof. "Ze zien een paar dode vogels, een paar dode bomen en hupsakee, het Nederlandse milieubeleid wordt failliet verklaard". Een vraaggesprek met een tegendraadse milieufilosoof over de 'machtswellust van ecocraten' en de complexe relatie tussen wetenschap, milieu-problemen en democratie.

'Ecocraten willen hun normen dwingend opleggen'

DOOR TANNY DOBBELAAR

"Veel van die milieuwijzers zeggen: je bent milieuvriendelijk als je naar mu-sea gaat, een ambacht als hobby hebt, een muziekinstrument bespeelt, het soort dingen die horen bij een hoogculturele levensstijl. Ze hebben het niet over bier drinken voor de buis, over internet en al helemaal niet over sport. Waarom zou zappen niet milieuvriendelijk kunnen zijn? Die boekjes appelleren aan één bepaalde levensstijl. Milieufilosofen leggen sowieso te veel nadruk op het individu dat zijn leven moet veranderen. Dat is desastreus. Ik denk dat je niemand het recht kunt ontzeggen om zijn leven naar eigen ideeën in te richten."

Michiel Korthals, milieufilosoof aan de Landbouwwuniversiteit Wageningen (en lid van het curatorium van de humanistische stichting Socrates) heeft zijn stellingen betrokken. Dat bleek al tijdens zijn oratie in 1994. Daarin maakte hij korte metten met een groot deel van de milieubeweging en de in Wageningen populaire milieufilosofie. Deze kritiek heeft hij nu voor een deel herhaald in 'Duurzaamheid en democratie' dat twee van zijn essays bevat. De strekking van Korthals' boek: 'het milieu' is een scherm waarachter ondemocratische, weinig filosofische en antiwetenschappelijke gedachten makke-

lijk schuil kunnen gaan. In een democratische samenleving zouden burgers zelf moeten bepalen hoe ze de milieucrisis willen bezweren.

Op de hak

Korthals richt zijn pijlen op drie groepen, waaronder de *technofoben* die wetenschap en techniek beschouwen als de grote vijanden van het milieu. Forse kritiek krijgen ook de zogeheten *ecocraten*, meestal ecologen genoemd. Korthals neemt hen op de hak omdat ze het ecologische perspectief voor het Ware zouden houden. Ten derde noemt hij de *filosofologen* - een term van Harry Mulisch die Korthals reserveert voor zijn collega's milieufilosofen,

irriteert, is die zelfgenoegzaamheid. Het idee dat je vanuit filosofische redeneringen kunt oordelen over het leven van mensen, zonder dat je van de werkelijkheid kennis hebt genomen. Dat filosofologische hoor je toch veel in de Nederlandse filosofie. Het irriteert me. Ik vond dat ik dat geluid eens vrij hard moest laten horen."

Voor de ecocraten moeten het bij u ontgelden. Wie bedoelt u daar eigenlijk mee?

Michiel Korthals: "Het zijn de mensen die er vanuit gaan dat ecologische gegevens vaststaan. Dat het feiten zijn die je onmiddellijk kunt vertalen in strikte grenzen. Goed voorbeeld daarvan is de

Michiel Korthals: In een democratische samenleving zouden burgers zelf moeten bepalen hoe ze de milieucrisis willen bezweren

waaronder Hans Achterhuis en Wim Zweers. Filosofen die aan zijn eigen universiteit gretig worden bestudeerd. In zijn kantoor, op de bovenste verdieping van een Wagenings universiteitsgebouw, licht Michiel Korthals zijn kritiek toe: "Wat me bij filosofologen

term 'milieugebruiksruimte'. Die geeft aan hoeveel natuurlijke hulpbronnen een mens mag gebruiken zonder dat de aarde wordt uitgeput. De ecocraten vertalen die gegevens onmiddellijk in normen waarvan ze vinden dat iedereen zich er aan moet houden. Die hou- ▶

ding heeft dictatoriale trekjes. Terwijl ik denk dat een democratische samenleving moet discussiëren over de vraag: welke normen stellen we samen vast?

Maar normen zijn toch altijd producten van maatschappelijke discussies?

Korthals tilt zijn kin op: "Ja, dat zou je zeggen. Ik was ook stomverbaasd dat ik dit nog moest zeggen. Maar het blijkt hard nodig. Neem de mensen, zoals bij Milieudefensie die heel nadrukkelijk zeggen: de cd-speler mag niet, de koelkast mag niet, pampers zijn verkeerd. Zij vertalen empirische gegevens direct in ge- en verboden. Dan houden ze dus geen rekening met een maatschappelijke discussie waarin vanuit verschillende perspectieven keuzes moeten worden gemaakt.

Ik heb niet direct inhoudelijk een standpunt, maar ik vind dat die keuzes boven water moeten komen. Ik zie ook wel dat onze voorraden eindig zijn, dat je rekening moet houden met toekomstige generaties. Maar wat dat rekening-houden-met betekent, dat moet je laten afhangen van democratische discussies, van het afwegen van verschillende scenario's."

*De wetenschap levert veel onzekere gegevens.
Je moet die onzekerheid niet weg willen poetsen.*

Onzekerheid

Die discussies zijn toch levendig? Niemand kan zich meer onttrekken aan de discussie over hoe om te gaan met de milieucrisis.

Michiel Korthals verwijst naar het rapport van de WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid), dat verschillende toekomstscenario's beschreef als gevolg van meer of minder gebruik van hulpbronnen. "Het was het eerste rapport in Nederland dat verschillende scenario's uitwerkte. Dat is de WRR heel kwalijk genomen. De milieubeweging zei: je maakt mensen veel te onzeker, je spreekt met te veel tongen. Dat is nu precies mijn punt, een groot aantal milieubewegingen wil eenduidige standpunten waar geen discussie over mogelijk is.

Denk maar aan afzinken van de Brent Spar." Met stemverheffing: 'Het staat vast dat afzinken zeer milieuvijandig is', beweerde de milieubeweging. Ach-

teraf bleek dat dat helemaal niet vast stond, natuurlijk. De wetenschap levert veel onzekere gegevens, dat is nu eenmaal zo. Je moet die onzekerheid niet weg willen poetsen."

U schrijft: waar de publikaties van Greenpeace en Milieudefensie mee vol staan, zien, horen, voelen of proeven we niet.

"Klopt. Het gat in de Ozonlaag zien we niet, dat het zeewater ieder jaar drie millimeter stijgt, dat moeten we maar geloven. Of neem de afgelopen zomers: die waren zo heet dat iedereen ging zeuren over het broeikas-effect. Totdat er weer een strenge winter kwam.

Je ziet: onze dagelijkse intuïties over de milieucrisis passen niet bij de wetenschappelijke gegevens. Sociale problemen kan iedereen signaleren, maar milieuproblemen zijn veel complexer. Daarvoor zijn we afhankelijk van wetenschappers. Maar we moeten zorgen

*Michiel Korthals:
Onze dagelijkse
intuïties passen niet bij
de wetenschappelijke
gegevens*

FOTO: PETER HILZ/HH

*Milieugroep in actie
tijdens vergadering van
Shell-aandeelhouders*

dat we zelf die wetenschappelijke gegevens kunnen beoordelen. En niet klakkeloos aannemen wat 'de' wetenschap beweert. Ik pleit voor democratie met openbare debatten: zodat deskundigen niet langer de beslissingen nemen, maar burgers zelf hun afwegingen kunnen maken."

Eenzijdig

Waaruit bestaat uw kritiek op de milieufilosofie?

Hoofdschuddend: "Nou, de milieufilosofie. Ik bekommer me vooral om de Nederlandse milieufilosofie. Die is in de jaren tachtig ontstaan uit de cultuurkritiek op consumptisme en het gebruik van techniek. Vervolgens is de milieufilosofie boodschapper van de ecocraten geworden en produceert ze steeds hetzelfde geluid: de mens is een ramp, het gaat helemaal mis, de techniek is totaal verkeerd. Zweers beweert bijvoorbeeld dat er van de uitvoering van het Nationaal MilieubeleidsPlan niets terecht gekomen is. Ik vind het ongelooflijk dat iemand zoiets durft te schrijven. De overheid besteedt tien miljard aan milieubeleid! Natuurlijk je kunt best kritiek hebben op milieu-

plannen en dat er van alles mee mis is, maar dan moet je eerst maar eens met je laarzen door de modder, bij wijze van spreken. Dat bedoel ik ook met dat filosofologische: je ziet een paar dode vogels, een paar dode bomen en hupsakee het milieubeleid wordt failliet verklaard."

Als we op een andere manier kunnen nadenken over de natuur, dan krijgen we wellicht een andere blik op de wereld en op onze manier van leven. Dat is toch niet zo dom?

"Ik beweer ook niet dat milieufilosofen dom zijn. Het zijn best slimme mensen. Alleen: ze dragen een boodschap uit zonder na te denken over de politieke consequenties van hun standpunt."

U vindt dat een slechte vorm van filosofie?

"Ja, eigenlijk wel. Het is eenzijdig. Ze rechtvaardigt te snel een ecocratische houding. Een populaire stelling van milieufilosofen is: de mens is hovaardig geweest en moet zich nu gaan onderwerpen aan de natuur. Goed, misschien is de mens hovaardig geweest. Dat weet ik niet. Maar wat is onder-

logie, die kun je echt niet opleggen aan vijf miljard mensen. Hoe zou je dat willen doen?"

Wat voor een betekenis hecht u aan natuur?

Een zucht. "Natuur heeft zoveel verschijningsvormen en zoveel betekenissen." Na een opsomming van allerlei mogelijke betekenissen van 'natuur', zegt hij: "Ik houd zelf van het onverwachte, het vreemde dat de natuur je biedt. Ik ben zelf een verwoed skiër - de grootste filosofen waren dat, Heidegger bijvoorbeeld. Een paar weken geleden heb ik nog geskid. Dan kijk je, als klein nietig mensje, boven op die bergen naar dat magnifieke landschap. Dat is ontzaggewekend."

Maar skiën is toch heel verwoestend voor de Alpen?

"Ja, dat zeggen ze. Maar de maatschappij die de skiliften exploiteert, beweert bij hoog en bij laag dat ze ieder jaar zorgen voor 5% extra aanplant. Ik heb me daar niet speciaal in verdiept."

Al dat skiën leidt tot ontbossing; planten en struiken gaan kapot. Hun wor-

*Wat vriendelijk is voor het milieu,
is dat niet voor het dier - en omgekeerd.*

werpen aan de natuur? Wie bepaalt wat dat is? Eigenlijk lees ik in zo'n stelling: 'De mens moet zich onderwerpen aan wat ik versta onder natuur.' Men houdt er geen rekening mee dat 'natuur' een sociale constructie is. Alleen daarom is er in Nederland nog natuur: omdat we al die gecultiveerde gronden natuur noemen."

Skiën

Korthals vindt ook dat filosofen zich te weinig realiseren dat hun ideeën leiden tot grote dilemma's. "Neem de charrelvarkens. Die lijken de oplossing voor het diervriendelijk produceren van vlees. Maar het grootschalig overgaan op charrelvarkens zou tot enorme milieuproblemen leiden: hun mest wordt immers niet opgevangen, zoals wel gebeurt bij varkens die in stallen verblijven. Wat vriendelijk is voor het dier, is dat niet voor het milieu - en omgekeerd. Een oplossing hiervoor ligt niet direct voor de hand."

Wat dacht u van geen vlees eten?

Verbaasd: "Dat is toch geen serieuze oplossing? Geen vlees eten is pure ideo-

tels houden de bodem niet langer vast, waardoor die gaat schuiven en er uiteindelijk niets meer op de berghellingen zal kunnen groeien."

"Ik heb wel gehoord dat sommige helingen in Oostenrijk er in de zomer verschrikkelijk uitzien. Maar of je dat de individuele skiër moet aanrekenen? Ik weet het niet. Ik moet nu even denken aan Zweers. In een van zijn boeken vertelt hij over zijn bergwandelingen in Nepal. Pas daar ontdek je wat de echte natuur is, schrijft hij. Wel, ik mag hopen dat niet heel Nederland naar Nepal gaat om te ontdekken wat natuur is. Op een bepaalde manier zijn natuurervaringen heel schadelijk. Maar daar zie je een schaalprobleem, een organisatieprobleem dat niets met ethiek te maken heeft. Wie de natuur in trekt om te gaan skiën of wandelen, is niet bij voorbaat een slecht mens."

Michiel Korthals: Duurzaamheid en democratie. Sociaal-filosofische beschouwingen over milieubeleid, wetenschap en technologie. Amsterdam, uitgeverij Boom 1994.

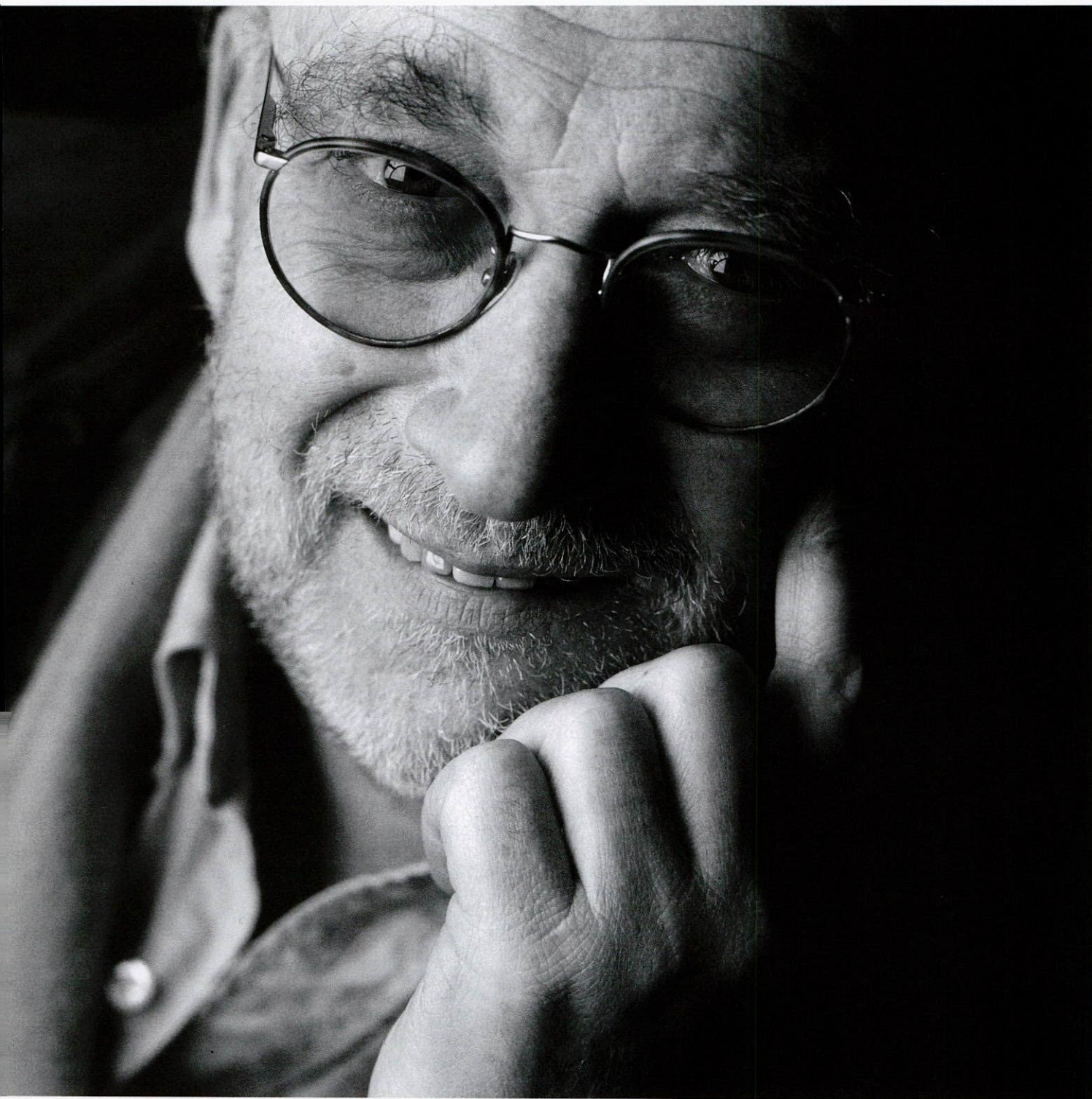

FOTO: SJAAK RAMAKERS

Hij is een veelzijdige, zich steeds vernieuwende theaterman. Soms acteur, dan weer regisseur, of artistiek leider. Richtte het Publiekstheater op en leidde Het Nationale Toneel. Op 4 juni presenteert Hans Croiset zich met het gloednieuwe gezelschap 'Het Toneel Speelt' dat dan in de Amsterdamse Stadsschouwburg 'Jozef in Dothan' zal spelen, een door hem bewerkt en geregisseerd stuk van Joost van den Vondel. Een gesprek over zijn passie voor historie, over ontroering en schoonheid, en over het 'aangeraakt' zijn door Vondel.

DOOR TRUDY KUNZ

Aangeraaakt door Vondel

"*Het Toneel Speelt* is een naam die duidelijk zegt wat wij doen, namelijk spelen. En ik vind dat je in Nederland wat toneel betreft niet duidelijk genoeg kunt zijn. Er is hier zo weinig traditie met altijd maar weer nieuw opkomende groepen, die altijd maar weer nieuwe namen moeten hebben en de vorige namen verketteren, omdat ze bang zijn dat ze anders vastzitten aan het beleid van hun voorgangers. Dus daarom dacht ik: laat ik maar iets heel simpels doen, in de geest van het 'Publiekstheater', dat ik in het begin van de jaren zeventig oprichtte. Dat vond men toen ook zo'n schokkende naam. Er stonden zelfs ingezonden brieven in de NRC, dat die 's' fout was, en dat theater toch altijd voor het publiek was - dat soort dingen. Maar ik denk dat je duidelijk moet zijn. En ook een beetje speels."

Geen subsidie

Aan het woord is Hans Croiset, een man die - evenals zijn jongere broer Jules - al in de wieg leek te zijn voorbestemd voor het theater. Zijn vader was immers Max Croiset, zijn moeder Jeanne Verstraete - beide klinkende namen in de wereld van het voor- en naoorlogse toneel. En *last but not least* trouwde Hans Croiset met de nu bekende regisseuse Agaath Witteman. De nu 60-jarige Croiset beweegt zich al ruim 40 jaar in en om het theater - nu eens als acteur, dan weer als regisseur of artistiek leider, en vaak in al die functies tegelijk. Zijn laatste artistiek leiderschap voerde hij over Het Nationale Toneel. Daarna smeedde hij, samen met dramaturg Ronald Klamer, plannen voor een nieuw op te richten, klein en ongesubsidieerd ensemble,

met de bedoeling daarmee louter Nederlandse stukken op de planken te brengen.

In april, als het gesprek plaatsvindt, speelt hij nog een paar avonden per week in het Haagse Theater aan het Spui een rol in 'Mystiek Lichaam', een stuk van Frans Kellendonk. Hij maakt zich met plezier een paar uur van tevoren vrij, zodat wij op een stormachtige middag tegenover elkaar zitten in het aanpalende, nog uitgestorven café van het Haagse Filmhuis. Zijn voorkomen is minder imposant dan dat van zijn broer Jules, die immers met gemak voor een mediterrane operazanger kan doorgaan; maar net als hij heeft hij een stem die op het moment door het vele spelen klinkt als een ietwat roestige

wilden stellen. Te beginnen bij de Nederlandse klassieken, waar ik toevallig nogal veel belangstelling voor heb. Ik wil een plek hebben waar ik die interesse vrij kan uiten."

Slaat Vondel in deze tijd nog wel aan?

"Aanslaan?" Het klinkt bijna verbolgen. "Ik ga er van uit dat het grote zalen-repertoire is. Er is altijd al publiek geweest voor Vondel. Ik heb vanaf 1979 vier of vijf stukken van hem gedaan en dat zijn altijd publiekssuccessen geweest. Altijd. Ik begrijp ook best waarom dat is. Een Nederlander die een stuk kan zien dat uit zijn eigen land stamt, heeft daar op voorhand een grotere binding mee. Zelfs al wordt hetzelfde thema ook door een Shakespeare of door de Oude Grieken be-

Het werk van Vondel is een tintelende bron die mij aan het denken zet en inspireert

kerkklok. En dat past wel bij hem. Zelf heeft hij, door de dingen die hij zegt en de licht melancholische toon waarop hij ze zegt, ook iets aangevreten. Niet zozeer door de tijd, dan wel door de emotionele impact van het theater, dat tevens zijn leven is.

"Dat we geen subsidie willen," zegt hij, "is niet zozeer uit principe, maar ik wilde gewoon niet in die tombola meedoen. Bovendien zouden we ook nog jaren op uitsluitel moeten wachten en daar had ik geen zin in. We willen eens kijken of het zo ook gaat. Dat was het ene uitgangspunt. Het andere was, dat we het Nederlandse repertoire, dat niet zo veel aan bod lijkt te komen, centraal

handeld - als het uit je eigen klei getrokken is, spreekt het toch meer aan."

Streng man

Zelf is hij, meer dan door welke andere klassieke schrijver ook, door Vondel 'aangeraaakt': "Het is een tintelende bron die mij aan het denken zet en inspireert. Voor mij is Vondel een kunstenaar die door de universele waarden die hij uitdraagt, ver uitstijgt boven het benauwde Hollandse binnenkamer-niveau. Hij was enorm politiek betrokken en bezeten van 'taal'. Hoewel zijn opleiding niet universitair was, heeft hij zich, toen hij halverwege zijn loopbaan de Griekse tragedies begon te ▶

ontdekken, door zelfstudie Grieks en Latijn aangeleerd om die stukken te kunnen vertalen. Zo kon hij ook een thema als de moord op Oldenbarneveldt verwerken in een toneelstuk dat geënt is op een gegeven uit de Oudheid. Ook de Gijsbrecht heeft hij verpakt in een thema uit de Oudheid, waardoor het stuk een diepere dimensie krijgt.”

Hoe was Vondel als mens?

Hans Croiset: “Het was een strenge man - streng voor zichzelf - die in de loop van zijn leven veel met het geloof heeft geworsteld. Zijn ouders hadden zich na een vlucht via Keulen, Bremen en Antwerpen in Amsterdam gevestigd, in een periode waarin ons land zich net had ontworsteld aan de Spanjaarden. Dus toen Vondel zich, na een lange innerlijke strijd, tot het katholicisme bekeerde, was dat in die tijd een regelrechte revolutionaire daad. Hij had ook continu problemen met de censuur: de Vroede Vaders konden stukken verbieden, wat in zijn geval geregeld gebeurde omdat wat hij schreef zo brisant was, zo explosief geladen. Neem nu zo’n stuk als *Lucifer*. Dat was toen een levensgevaarlijk stuk. En ook nu kan het je ontzettend aan het denken zetten. Het draait om de ongehoorzaamheid tegen ‘de autoriteit’ - of

‘Lucifer’ was een levensgevaarlijk stuk. En ook nu kan het je ontzettend aan het denken zetten

je die nou God noemt, of de staat. En zo werd het toen ook al gezien: het was veel meer dan alleen een verhaaltje.”

Voor Croiset is het dan ook volstrekt gerechtvaardigd dat een moderne Amerikaanse recensent, nadat hij een vertaling van Vondel las, onlangs in de *New York Times* schreef: ‘het is ongrijpelijk dat deze auteur, met de kwaliteiten van Shakespeare of Aischylos, steeds maar weer opnieuw ontdekt moet worden’. Croiset: “Dat vind ik het gênante in Nederland, dat ik nog steeds met Vondel moet aankomen alsof ik met een onbekende jonge schrijver loop te leuren. Aan de andere kant voorziet mij dat ook van de nodige brandstof om de motor moeiteloos draaiende te houden.”

Geestelijke bron

De aantrekkingskracht die Vondel op Croiset uitoefent, heeft ook alles te maken met diens passie voor de historie: “Ik ben ontzettend geïnteresseerd in waar ons land vandaan komt. Wij zijn niet alleen een volk dat met watermo-

lens het water wist weg te pompen; we zijn meer dan een vloot koopvaardij-schepen die de wereldzeeën onveilig maakte, meer dan een land dat alleen maar vocht tegen de Spanjaarden. We hebben ook nog zoiets als een geestelijke bron, een bron waaruit een klassiek genie als Vondel kon voortspruiten. En die bron trekt mij ontzettend aan. Ik leef graag binnen de geschiedenis waarvan ik deel uitmaak en in die zin is Vondel voor mij een huisschrijver - zo kan ik het gerust zeggen. Daarbij ben ik erg geneigd om achteruit te leven, en van daaruit steeds een stapje naar voren te doen. Ik breng mijn leven in kaart door steeds verder achteruit te gaan in de tijd waarin ik niet geleefd heb.”

Op zoek naar uw wortels?

“Misschien, misschien. Op een bepaald moment realiseerde ik me al achteruit-levend dat ik aangeland was vóór de Eerste Wereldoorlog, en daar ben ik een beetje blijven hangen. Van daaruit kan ik het beter overzien. Het

*Hans Croiset:
Ik breng mijn leven in
kaart door steeds
verder achteruit te
gaan in de tijd waarin
ik niet geleefd heb*

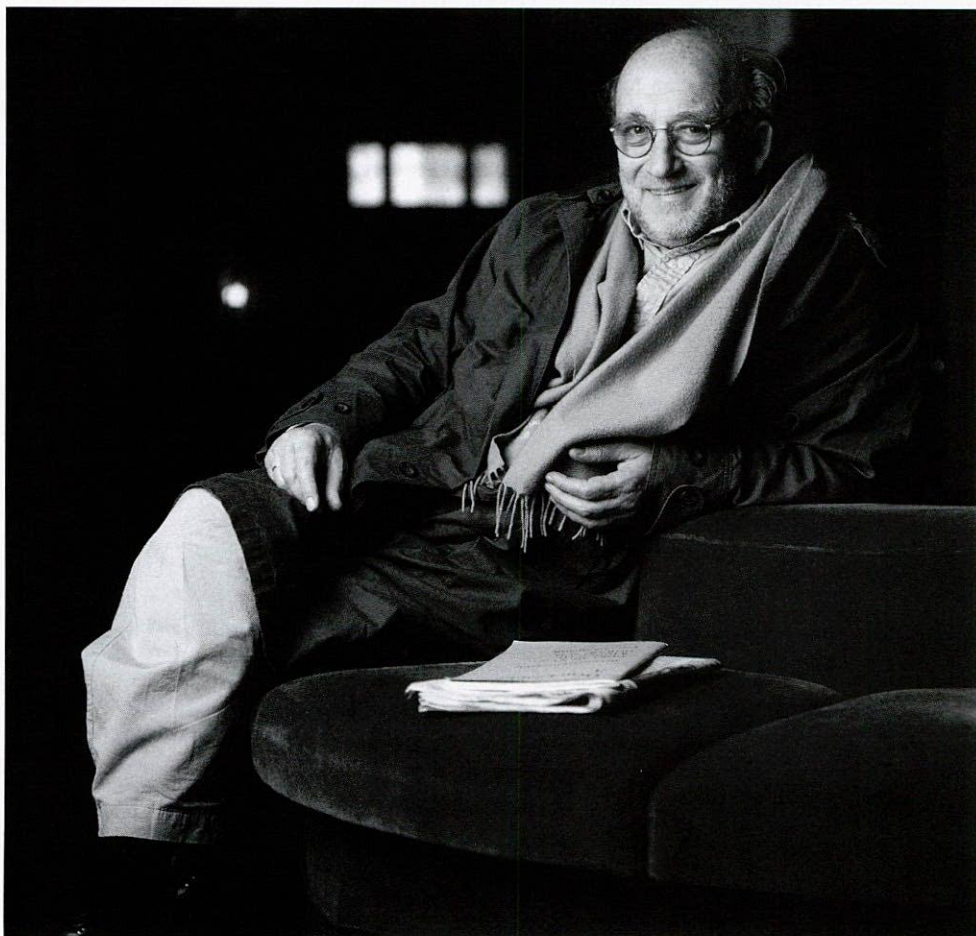

FOTO: SJAAK RAMAKERS

helpt me erg bij het nadenken over toneelstukken. En over deze eeuw, die tenslotte de eeuw is waarin je je werk doet, en die ook die verschrikkelijke eeuw van twee wereldoorlogen is geweest. Ik heb diep respect voor de mensen die daar geen last van hebben. Die kunnen zich misschien met veel meer vrucht op hun toekomst werpen. Terwijl ik - wij hebben drie kinderen, door wie ik de toekomst als het ware gratis bij mij thuis heb gekregen, maar toch kom ik op een bepaalde manier niet verder. Ik ben altijd bezig mijn leven stukje voor beetje over te doen. Altijd, de hele dag. Dat is vaak heel lastig, want je hebt geen moment rust. Toch is het voor mij dé manier om in het reine met mezelf te komen."

De noodzaak daartoe heeft met de scheiding van zijn ouders, maar vooral met 'de oorlog' te maken. Die is in zijn leven ontzettend ingrijpend geweest: "Ik denk dat ik vooral door die oorlog heel erg gevormd ben. Na een evacuatie kwam ik terecht in de slag om Arnhem, dat heeft sporen nagelaten die me vrij veel last bezorgen. En mijn vader was jood, dus dan begrijp je wel hoe het zit." Maar hij kan er moeilijk over praten. Heeft de laatste jaren steeds meer het gevoel over één nacht ijs te zijn gelopen - en zijn grote angst is om er, nu de oever in zicht is, op het laatste moment nog doorheen te zakken: "Met het ouder worden lijkt de afstand tot je verleden niet groter te worden, maar kleiner. De dingen komen vaak veel heftiger terug." Dat heeft volgens hem te maken dat de ontwikkelingsperiode waarin je je moest waarmaken en met allerlei uiterlijkheden bezig was, steeds verder achter je komt te liggen. Croiset: "Met het ouder worden, gaat het niet meer om het presteren zelf en dan komt er ruimte. Die ruimte wordt onmiddellijk ingevuld door wat je hebt verdrongen."

Prachtig dilemma

Terug naar 'Het Toneel Speelt'. Aan het stuk 'Jozef in Dothan' heeft Hans Croiset anderhalf jaar gewerkt. "Het ensceneren, maar vooral ook het vertalen van Vondel in begrijpelijk Nederlands, is laboratoriumwerk; het is met microskopen in je kop zitten om de essentie van een woord te achterhalen en die vervolgens moeizaam, op bijna archeologische wijze, naar boven te krabben. Dat is mooi werk, maar ook ontzettend uitputtend." Naast de schoonheid van de verzen, is het vooral het morele dilemma dat hem in dit toneelstuk aantrekt. Croiset: "Vondel heeft voor het verhaal heel secuur de bijbel gevolgd en dat prachtig uitgewerkt. Maar ik heb geen zin om recla-

me te maken voor het soort geloof dat Vondel in zijn tijd aanhing, dus ik heb het accent gelegd op dat prachtige dilemma waar het uiteindelijk om draait. Het stuk gaat over een familie waarin grote onverdraagzaamheid heerst door het wangedrag van de niet aanwezige vader, vader Jacob. Deze bevoordeelt zijn zoon Jozef verregaand boven zijn andere kinderen; hij verleent hem zelfs het eerstgeboorterecht, waardoor de haat jegens Jozef binnen dat gezin steeds groter wordt en zijn broers tenslotte in staat zijn om die jongen om te brengen. De wezenlijke vraag in het stuk is in feite: waarom is een broer in staat een andere broer te vermoorden? En hoe komt het dat weer een andere broer zich daartegen verzet? Hoe komt het dat de vader, die in het stuk niet aanwezig is, constant meesprekt, waardoor je ziet dat zijn kinderen nog altijd even afhankelijk van hem zijn?"

"Al die tegenstrijdige, irrationele gevoelens wil ik op het toneel laten zien - niet als een onderwijzer, met mijn vingertje van: let dáárop! - maar wel als een regisseur die vindt dat hij zo'n betekenisvol thema moet laten zien. Dat doe ik met liefde, in de hoop dat het mensen aan het denken zet. Ik schrijf het publiek niet voor wát het moet denken, anders krijg je een vorm van politiek theater, maar het is ook weer

door je tot een zo prettig mogelijke samenleving kunt komen - ook al zoekt die altijd weer naar uitwegen om haar kwalijke kanten te laten bloeien. Vondel schrijft in een periode waarin zich een land vormt dat tot dat moment niet eens bestaat; een tijd waarin kunsten beginnen te bloeien en de rijkdom toeneemt, terwijl er daarnaast voor het eerst een systeem van armenzorg ontstaat. In zo'n broekas waarin iets nieuws ontstaat, boeit het mij mateloos om te zien hoe verantwoordelijke figuren, schrijvers - die toch de chroniqueurs van hun tijd willen zijn - zich verhouden tot die samenleving. Wat kun je daarmee doen, wat kun je ervan leren over hoe je eigen volk in elkaar zit? En wat heb je daar ook in deze tijd nog aan? Dat is mijn onderliggende inspiratie."

Ontzag voor de kunstenaar

Is het door zijn houding - schrijlings aan het kleine tafeltje gezeten, zijn hoofd vrijwel constant van me afgewend - of is het door zijn betrokkenheid bij het verleden (waardoor hij zichzelf als het ware buiten de tijd plaatst) dat hij mij zo kwetsbaar voorkomt? In de stilte die tussen ons valt, zwelt de muziek uit de luidsprekers aan, tegelijk met het geluid dat het langzaam binnendruppelend cafébezoek met zich meebrengt. We bestellen

Naast de schoonheid van de verzen is het vooral het morele dilemma dat hem in Vondels 'Jozef in Dothan' aantrekt

niet zo vrijblijvend dat ik er alleen maar op uit ben de mensen een leuke avond te bezorgen."

In die zin is het niet toevallig dat hij deze dagen als acteur meespeelt in 'Mystiek lichaam', dat eigenlijk over hetzelfde gaat. Croiset: "Dat gaat ook over een vader die het allemaal ontzettend fout heeft gedaan en over de gevolgen daarvan bij zijn kinderen. In die zin komt het menselijk drama vaak op hetzelfde neer. Bij Oedipus draait het daar ook om, alles draait om de vraag: waar komt het onlustgevoel vandaan, waar is de spiraal te stoppen van het kwaad dat in ons zit en dat er nooit op zo'n manier uitkomt dat je er nog iets positiefs mee kunt doen? Ik probeer op het toneel zichtbaar te maken hoe schrijvers daarmee in de loop van de eeuwen hebben geworsteld en hoe zij met hun stukken hebben geprobeerd een wending in de wijze van denken aan te brengen. Een wending, waar-

nog een jus d'orange. De klok boven het buffet wijst aan dat we nog krap een uur hebben. Zo blijkt iedere eenmalige ontmoeting vroeg of laat te kort voor een inzicht, voor een wezenlijk begrijpen. Zijn jeugd - misschien is zijn jeugd een sleutel? Hij schraapt zijn keel, lacht - voor het eerst - met bijna verlegen ogen. "Ja," aarzelt hij, "mijn broer en ik hebben nogal wat meegeemaakt in onze jeugdjaren... We hebben altijd heel veel heen en weer moeten trekken vanwege de oorlog en de scheiding van onze ouders en - ja, ik denk dat de vreemde omstandigheden waarin Jules en ik zijn opgegroeid... dat die ons heel erg gevormd hebben. Mijn pleegmoeder had tussen de schaarse bezittingen die ze altijd met zich meezeulde een paar reproducties van schilderijen bij zich: een kerkinterieur van Saenredam, een briefleester van Vermeer, en een landschap van Hercules Seeghers. Voor mij waren die repro- ▶

dukties een soort uitkijken - ramen naar een wereld die daarbuiten zat. Misschien waren het voor mij wel drie hoekjes van het Paradijs, dat kan best. In ieder geval dat landschap van Hercules Seeghers, dat heel veel indruk op me maakte. De woede waarmee de natuur op het doek was geschopt." Maar ook het kerkinterieur van Saenredam, met die gigantische zuilen en daartussen die hele kleine mensjes... Hij kan het niet uitleggen, wat dat als kind bij hem teweegbracht. "Het was," probeert hij, "vooral het ontzag voor de kunstenaar dat me bezighield. Om dat te kunnen! En dat je oeverloos je verbeelding kon laten spreken bij dat soort dingen. Ik denk dat mijn keus om bij het toneel te gaan daar sterk mee te maken heeft. Omdat ik daardoor vorm kan geven aan mijn fantasie, en mijn visie op de geschiedenis kan geven." Drie schilders als drie bakens in zijn jeugd, waaraan hij nog altijd begripen als 'schoonheid' en 'waarheid' afmeet. Begripen die overigens nooit definitief vastliggen. Croiset: "Als je maar goed op zoek blijft naar wat voor jou de waarheid is - inplaats van haar a priori van een ander aan te nemen - dan verwacht ik dat ik over twintig jaar misschien het mooiste tegenkom waar ik

Kunst moet de sensatie geven dat je wordt opgepakt en neergezet in een wereld die je niet kent, maar die op dat moment wordt gemaakt

nog nooit aan gedacht heb. Of dat ik iets herwaardeer wat ik de afgelopen veertig jaar niks vond. Dat kan best." Denkt hij dan in eerste instantie aan toneel? "Nee, o nee. Ontroerd worden is voor mij in de eerste plaats gekoppeld aan muziek. Aan niets anders. Muziek heeft de meeste invloed op me, bij muziek komt de ontroering het snelst tot stand. Terwijl op toneel ... op toneel duurt het meestal heel lang voordat ik iets echt mooi vind. O, ik kan heel erg waarderen dat collega's mooi spelen, maar voordat mij iets raakt...? Meestal gebeurt dat door de wijze waarop een acteur een glaasje optilt. Dan denk ik - jee, prachtig. Maar dat is een moment. Dan gaat het niet om het toneelstuk. Terwijl kunst voor mij de sensatie moet geven dat je opgepakt wordt en elders wordt neergezet, in een wereld die je niet kent, maar die op dat moment gemaakt wordt. Een wereld die niet visueel waarneembaar is en die jou

op onherkenbare wijze op een andere plek neerzet. En dat heb ik alleen met muziek." Zo staat één onvergetelijk moment tijdens een uitvoering van de Mattheüs Passion onder leiding van Harnoncourt hem diep in de ziel gegrift: een moment dat hij deelde met een Amerikaanse vriend, met wie hij daar toevallig zat en van wie hij vóelde dat hij hetzelfde onderging. Croiset: "Er gebeurde iets met me - door die muziek, door die unieke vertolking van dat lijdensverhaal - waardoor het me in één seconde duidelijk werd: ja, dit is de bron waar alle andere kunst uit voortkomt..." Hij zucht, en toch lijkt hij eerder gelukkig dan weemoedig als hij zegt: "Als je zó'n gevoel van schoonheid hebt ervaren, kun je daarna alleen nog maar denken: dit heb ik nu gehad in mijn leven en ik moet niet verwachten dat ik dat nog één keer terugkrijg."

(INGEZONDEN MEDEDELING)

Het Humanistisch Verbond is een vereniging die opkomt voor humanistische waarden als zelfbeschikking, gelijke behandeling en verdraagzaamheid. Humanistisch geestelijk raadswerk is daarbij één van de kerntaken. Hiertoe is een netwerk van circa 175 humanistisch raadslieden opgebouwd, dat een aanbod van intramurale geestelijke verzorging doet in zorg- en ouderenzinstellingen, in inrichtingen van justitie en in de krijgsmacht. Het ligt in de bedoeling ook de extramurale geestelijke verzorging in de toekomst verder uit te bouwen. Vanuit dit gezichtspunt is er behoefte aan een intermediair tussen het Humanistisch Verbond en de werkvelden, die innovatief en in afstemming met verwante initiatieven de geestelijke verzorging versterkt. Daarnaast is het van belang de band tussen raadslieden, landelijke diensthoofden en het hoofdbestuur te verstevigen. Om die redenen zoekt het Humanistisch Verbond een

LANDELIJK COÖRDINATOR GEESTELIJKE VERZORGING M/V

Taken:

- coördinatie, innovatie en verdere ontwikkeling van het HV-beleid in relatie tot de werkvelden;
- coördinatie van, en onderhouden van ambtshalve relaties met, raadslieden in de ouderenzorg, in samenwerking met het diensthoofd zorg;
- acquisitie van arbeidsplaatsen voor raadslieden in (vooral) de zorgsector, met nadruk op de ouderenzorg;
- het formuleren van kaderstellende jaarplannen voor de geestelijke verzorging;
- beleidsafstemming en overleg met relevante organisaties als de Universiteit voor Humanistiek en Humanitas.

Profiel:

- academisch werk- en denkniveau;
- vertrouwdsheid met humanistisch geestelijke verzorging via opleiding en/of ervaring;
- strategische, daadkrachtige organisator met acquisitie-vaardigheden;
- innovatief en communicatief;
- aantoonbare managementkwaliteiten;
- humanistische levensovertuiging.

Salariëring en secundaire arbeidsvoorwaarden volgens CAO-Welzijn en in overeenstemming met de zwaarte van de functie. Standplaats Utrecht.

Sollicitaties voor 25 mei 1996 sturen aan dr. M.P.R. van den Broecke, directeur Humanistisch Verbond, postbus 114, 3500 AC Utrecht, die tevens nadere inlichtingen kan verstrekken (tel. 030-2392100).

Humanistisch Centrum voor Levensvragen in de startblokken

Sinds 1 april is Kees van Rooijen, voormalig hoofd van de afdeling verenigingszaken, als coördinator van het project 'Humanistisch Centrum voor Levensvragen' aangesteld. Dankzij bijdragen via de Steunfonds-actie in september 1995 en subsidie van de Algemene Loterij Nederland kan het Humanistisch Verbond nu een start maken met extra-murale geestelijke zorg. Het HV wil via dit project ook buiten de bestaande kaders (zieken-, verpleeg- en bejaardenhuizen, defensie en justitie) haar professionele geestelijk verzorgers inzetten voor adviezen aan en begeleiding van mensen met levensvragen, activiteiten op het terrein van le-

vensbeschouwelijke vorming en scholing en vormgeving aan belangrijke levensmomenten. Met dit aanbod kan het Centrum voor Levensvragen o.a. de lacune opvullen die ontstond door de noodzakelijke opheffing van de plaatselijke geestelijke verzorging enkele jaren geleden.

In de loop van 1996 zal het HV in vier of vijf plaatsen lokale centra opzetten. Belangrijk aspect bij deze aanpak is onderzoek naar de perspectieven van het aanbod. Bij de realisering zal de medewerking gezocht worden van plaatselijke kaderleden en professionele geestelijk verzorgers. De landelijke coördinator speelt in deze ontwikkelingsfase

een ondersteunende en stimulerende rol. Formele benoemingen, landelijke verwijs- en informatievoorziening, promotiemateriaal, onderlinge afstemming, prijsstelling, subsidie- en fondsenwerving etc. verzorgt het landelijke coördinatiepunt onder verantwoordelijkheid van het hoofdbestuur.

Het Centrum voor Levensvragen zal bij de ontwikkeling van het plan naast lokale afdelingsbesturen, actieve vrijwilligers en raadslieden, ook samenwerking zoeken met de Universiteit voor Humanistiek en het landelijk bureau van het HV. Meer informatie: tel. 030-2392100 (Kees van Rooijen).

Individualisering geeft Kunneman optimisme voor de toekomst

DOOR ANDRÉ HIELKEMA

Zicht houden op alle sociaal-culturele veranderingen in onze maatschappij is niet eenvoudig, zeker niet als je tussen al die ontwikkelingen ook nog verbindingslijnen wilt zien. Tussen

1950 en 1990 veranderde Nederland van een verzuilde samenleving in één van de meest geseculariseerde landen van Europa, en van een verzorgingsstaat-in-opbouw in de richting van een no-nonsense-vechtmaatschappij.

Harry Kunneman, hoogleraar praktische humanistiek aan de Universiteit voor Humanistiek, helpt met zijn onlangs verschenen boek 'Van theemutscultuur naar walkman-ego' mee om de jongste geschiedenis van Nederland beter te begrijpen. Hij vindt daarbij aanknopingspunten voor een zeker optimisme. Daarnaast is zijn boek interessant omdat hij de rol weegt van het moderne humanisme en van de humanistische beweging in de afgelopen 50 jaar.

Harry Kunneman ontleent zijn optimisme aan de positieve kanten van de individualisering. Individualisering is in de moderne westerse wereld een gegeven - mensen nemen ruimte voor zichzelf, ze emanciperen zich op alle fronten -, maar zowel de juichende als de verontruste interpretatie ervan is volgens Kunneman veel te simplistisch. Het zijn karikaturen. Het liberale 'hoera-individualisme' miskent onder andere de maatschappelijke tweedeling tussen succesvollen en achterblijvers. Niet elk mens heeft immers in zijn een-tje genoeg vermogen (talent, kracht, gezondheid) om zich als eenling staan-

FOTO: WIM OSKAM/NH

*Harry Kunneman:
Ondanks de
individualisering
heersen er wel
degelijk bindende
normen en waarden*

de te houden. Anderzijds menen de critici van de individualisering ten onrechte dat normen en waarden alleen overeind kunnen blijven in hechte gemeenschappen waarin het individu zich gebonden weet. Kunneman vindt allebei de versies tekort doen aan de complexiteit van het moderne leven.

Want individuen anno 1996 zijn niet enkel calculerende burgers en ze zijn ook lang niet altijd autonoom en zelfredzaam. Er zijn veel meer dimensies. Een goede beschrijving is eigenlijk alleen mogelijk op een behoorlijk hoog abstractieniveau en daarvan getuigt het boek van Kunneman dan ook. Toch is

zijn schets van de complexiteit van de geïndividualiseerde mens overtuigend en inspirerend, onder andere omdat Kunneman verder wil dan het cultuurpessimisme van 'stress', 'consumptie' en 'eenzaamheid'.

In beweging

Volgens Kunneman beweegt de geïndividualiseerde mens zich in de dynamiek van verschillende krachtenvelden. Het individu is voortdurend in beweging en zwemt volgens drie - bij tijd en wijle - kolkende golfstromen: de economische orde (die inmiddels een wereldorde is geworden), de levensbe-

schouwelijke individualisering en de versplintering van de zuilenmaatschappij, en tenslotte wat Kunneman noemt 'de intensivering van het verlangen'.

Met de economische wereldorde bedoelt hij de situatie waarin op de hele planeet de markt centraal wordt gesteld. Daarbij wordt grote nadruk gelegd op de internationale concurrentie, het individuele presteren en op consumptie. In die economische wereldorde wordt de tweedeling tussen 'winnaars' en 'verliezers' steeds meer voelbaar. Deze ontwikkeling zou op lange termijn in het voordeel zijn van allen: economische strijd, uitgevochten op de ►

hele wereld, zou als uiteindelijk resultaat het grootste welzijn voor de meeste mensen hebben.

Het tweede krachtenveld waarin de geïndividualiseerde mens zich beweegt, is de levensbeschouwelijke individualisering. Deze begon in de jaren 1960 met een massaal protest tegen het gezag van vaders, regenten en andere overheden. Daarop volgde de democratiseringsgolf, de dissidentie van pastoors en dominee's en de teloorgang van de zuilen. Individuen plaatsten zich niet langer onder de 'theemutsen' van die levensbeschouwelijke zuilen, maar kozen meer en meer voor een individuele bestaansethiek. In de 'theemutscultuur', zoals Kunneman het noemt, zagen mensen zichzelf - als onderdeel van een ideologisch regime: 'ik ben katholiek, dus ik mag niet...'; 'ik ben socialist, dus ik moet...'. Zo werkt het niet meer. Men doet wat men zelf wil onder het motto: 'Dat bepaal ik zelf wel'.

Hechte integratie

Toch zijn moraal, ethiek en levensbeschouwing door de teloorgang van de 'theemutscultuur' geen zaak van persoonlijke willekeur geworden. Bestaansvisies van mensen zijn dan wel niet meer ingekapseld in de geboden en verboden van de 'theemutsen', maar door de interactie met de wereldwijde commerciële massacultuur via de moderne media (zoals de walkman), raakt het individu toch hecht geïntegreerd in de economische en morele orde. Niet meer de 'theemutsen', maar de rest van de wereld geeft signalen af over wat passend gedrag is. Ondanks de individualisering heersen er wel degelijk bindende normen en waarden en zijn

Het humanisme moet eindelijk werk gaan maken van wat Jaap van Praag 'de grote strijd' noemde: de persoonlijke vorming

klaagzangen over een crisis op dat terrein onzin. Er is geen 'atomisering'. Zelfs het modernste 'walkman-ego' hoort ergens bij en gedraagt zich daarnaar. De individualisering heeft allerm minst geleid tot een algemene afbraak van de betrokkenheid van het individu bij de wereld.

Er is door de overgang van 'theemutscultuur' naar het 'walkmanego' culturele en maatschappelijke ruimte vrijgekomen - althans als we die ruimte nemen! - voor 'de intensivering van het verlangen'. Dit is het derde element dat Kunneman belangrijk acht in het proces van individualisering. Hieraan ontleent hij optimisme voor de toekomst. Wat bedoelt hij met die 'intensivering van het verlangen'?

Kunneman ziet meer ruimte, meer vrijheid dan vroeger voor emotionaliteit en lichamelijkeheid. En dan niet alleen in de zin van het genieten en het vereren van het lichaam in een consumptieve betekenis, maar ook in een communicatieve, overdrachtelijke zin. Hierdoor wordt het mogelijk dat relaties tussen mensen meer open en gelijkwaardig worden. Bovendien wordt meer recht gedaan aan hun onderlinge verschillen. De enorme aandacht van mensen voor zichzelf, voor hun eigen behoeften, bergt een diep verlangen naar erkenning in zich, het verlangen om gezien en aangeraakt te worden door anderen, naar mogelijkheden om te beleven en te uiten waar het je echt

om gaat. Meer filosofisch gezegd: de aandacht van mensen voor het eigene is niet alleen 'atomiserend', maar wordt ook door diepe communicatieve en relationele verlangens gevoed. Mensen kunnen tegenwoordig de ruimte nemen om relaties te ontwikkelen waarin ieder met z'n bijzonderheden tot z'n recht komt.

Herstel van het humanisme

Als hoogleraar aan de Universiteit voor Humanistiek bespreekt Harry Kunneman in zijn boek natuurlijk ook de rol van het moderne humanisme in de maatschappelijke ontwikkelingen van de laatste 50 jaar. Die rol was dubbelzinnig: er was ontzetting over 'Auschwitz' en een diepgewortelde strijdbaarheid voor 'hogere menselijkheid', maar daarbij werd al te veel vertrouwen gesteld in de vooruitgang van wetenschap en techniek. Humanisten hadden in hun vooruitgangsgeloof te weinig oog voor de negatieve gevolgen daarvan. Paradoxaal genoeg is het humanisme daardoor in zekere zin medeverantwoordelijk voor dehumaniserende tendensen in onze samenleving. Het excuus van humanisten is, dat het gevecht om de gelijkberechtiging van buitenkerkelijken hun aandacht noodgedwongen heel lang heeft vastgehouden. Inmiddels is het een achterhoedegevecht geworden, maar misschien was het een reden waarom de overgang van de 'theemutscultuur' naar het 'walkman-ego' humanisten grotendeels is ontgaan.

Volgens Harry Kunneman kan het humanisme zich herstellen door zijn verlies te nemen als 'theemuts' en eindelijk werk te maken van wat HV-voorman Jaap van Praag ooit 'de grote strijd' noemde: niet meer vechten tegen opvattingen van andere levensbeschouwingen maar ruimte nemen voor de bevordering van het humanistische beschavingsideaal van de persoonlijke vorming. En dan op zo'n manier dat 'de intensivering van het verlangen' daaraan richting kan geven.

Harry Kunneman - Van theemutscultuur naar walkman-ego. Contouren van postmoderne individualiteit. Uitgeverij Boom Amsterdam/Meppel 1996. ISBN 90-5352-206-9.

(INGEZONDEN MEDEDELING)

NIEUW, VERSCHIJNT NAJAAR 1996
SAMUEL RAM (ps S.J. Redmeijer)

ANARCHISME CHAOS OF ORDE

prijs bij verschijnen f 45,-

Het vervolg op, en verdieping van,
ANARCHISME IN DENKEN EN DOEN

Voorintekenprijs
tot datum van verschijning f 35,-

U kunt voor intekenprijs bestellen door
f 35,- te storten op giro nr. 4296207 of
banknr. 16 22 33 868 t.n.v.
de uitgeverij met vermelding van 'chaos'

Uitgeverij Sassenheijn

Postbus 76, 9752 CN Haren, Tel.: 050-5349360

Humanist is een uitgave van
het Humanistisch Verbond,
51-ste jaargang nr. 5/mei '96

Redactieadres

Postbus 114, 3500 AC Utrecht.
Tel.: 030 - 2392107.

Redactie-secretariaat:

Alice Dessens

Kantooradres:

Nieuwegracht 69A, 3512 LG Utrecht.
Fax: 030-2367104

Algemene informatie:

030-2392100

Redactie:

Hes van Huizen (hfdred.)
Mirre Bots

Vormgeving:

Hes van Huizen
Rik Tazelaar (Studio ID)

Medewerkers:

Trudy Kunz, Simone Jacobus,
Chris Pennarts, Yoeke Nagel,
Jansen Schöttelndreier,
Japke Schonewille, Peter van der Meer,
Pauline de Bok, Tijs van den Boomen,
Joop Puls, Tom Janssen,
Johan Eimers, Marjan Slob,
Tanny Dobbelaar, Karin Anema,
Alice Broeksma, Sylvia Weve,
Evert Wassenaar, Len Munnik,
Casper Vogel.

Redactiecommissie:

Peter Heisterkamp
Hans Martens
Bram Roozendaal
Peter van Agteren

Prepress/Lithografie/Druk:

Brouwer Utrecht B.V.

Foto omslag:

Sjaak Ramakers

Teletekst:

De Humanist staat regelmatig
aangekondigd op teletekst 325

Advertentie-exploitatie:

All-Round Media Services
Postbus 1524 - 2003 BN Haarlem
Tel. 023-5245336 - Fax 023-5248043.

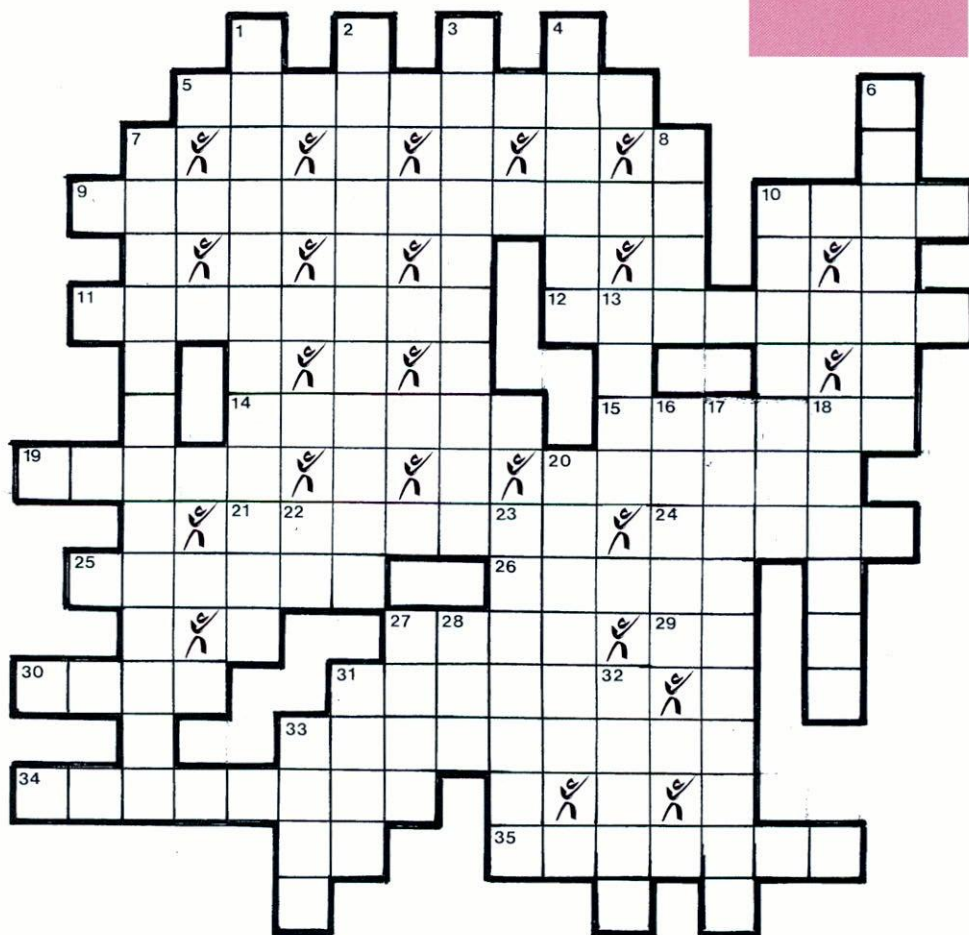
De tarieven van september 1993 zijn
van kracht. Informatiefolder is op
aanvraag verkrijgbaar.

De Humanist wordt gedrukt op licht-
houthoudend mc papier, chloorvrij.

CRYPTOGRAM

4

Evert Wassenaar

Horizontaal

- 5 Hier wordt een vroegere stand getoond. (9)
- 9 Stevig staand. (12)
- 10 Bemiddelaar. (4)
- 11 Riskante onderneming, schijnbaar laat op de dag. (8)
- 12 Die grote man is edelmoedig. (8)
- 14 Ontstoken wielervedstrijd. (6)
- 15 Dit is iets anders wat Aleida voor ogen staat. (6)
- 19 Ondergronds gaan om 'r te komen. (5)
- 20 Wat gedaan moet worden noteert men hierin. (6)
- 21 Het vee heeft hier de ruimte om hard te lopen. (7)
- 24 Zeer smalle dansgrond. (5)
- 25 Bont als grutten. (6)
- 26 Chinese (liefdes?)-rivier. (5)
- 27 In groot tenue naar het feest. (4)
- 29 Korte tijd na twaalfen. (2)
- 30 Het handvat van de macht. (4)
- 31 Een naam voor in 'n roman. (6)
- 33 Ruikt lekkerder dan andere luchtjes. (9)
- 34 Rijke verhuurder. (8)
- 35 Ruimte van het lot. (6)

Verticaal

- 1 Verhoging na onderzoek. (12)
- 2 In een bonbon kan dit tot tandartsbezoek leiden. (11)
- 3 Tweeslachtige smaak. (10)
- 4 Uitgebreide verklaring. (6)

- 6 Twee vogels in hinderlaag. (7)
- 7 Dit record staat er nog. (13)
- 8 Duitse schepen. (4)
- 10 Je wordt er doornat van. (7)
- 13 Leuk, maar meer niet. (4)
- 16 Geestelijke op bed. (5)
- 17 Heel groot en heel dom. (10)
- 18 Insekt dat als een vrucht klinkt. (6)
- 20 Dit is steeds als 'k Alkmaar verlaat. (6)
- 22 Levensbegin. (2)
- 23 Visgerecht? (7)
- 27 Groezelige plaats in Overijssel. (4)
- 28 Schaatste hij op de Duitse TV? (3)
- 31 Naar beneden in Limburg. (4)
- 32 Die Belgische stad heeft er twee. (5)
- 33 Deel van een boerderij. (4)

Oplossing cryptogram aprilnummer
Horizontaal

6 huzarensla, 8 huisman, 10 laken, 12 mais, 13 reis, 14 mensen, 16 racist, 17 k.o., 20 struis, 21 koe, 23 Omaniet, 25 kater, 27 granaat, 28 Ier, 29 flop, 30 gl., 31 rob, 33 prik, 34 luis, 35 bekende, 37 mode, 38 toto, 39 domino, 40 mouw.

Verticaal

1 duim, 2 maanziek, 3 beeld, 4 harnas, 5 hausmacher, 7 sokken, 9 spitsboef, 11 karakterloos, 13 renstal, 15 nodig, 18 Humanist, 19 Lahore, 22 oerwoud, 24 ergonoom, 26 ai, 32 biet, 33 Petrus, 35 blos, 36 kuit.

Het verhaal van Wilfred van Oijen

Een huisarts zoals iedereen zich zou wensen

DOOR MIRRE BOTS

Wilfred van Oijen, de arts uit de Ikon-documentaire 'Dood op verzoek', heeft een boek geschreven over zijn ervaringen en visie. Hij wilde laten zien dat hij meer is dan de 'euthanasie-arts', zoals hij na de spraakmakende documentaire schertsend werd genoemd. Daar is hij wonderwel in geslaagd. Zijn benadering van euthanasie is ingebed in een samenhangende visie op het huisartsenberoep en vooral de integere uitoefening ervan. Van Oijen blijkt een huisarts te zijn die openheid en respect voor z'n patiënten elke dag opnieuw in praktijk probeert te brengen.

Het boek van Wilfred van Oijen, 'Dilemma's van een huisarts' is geen literair hoogstandje, zoals het boek 'Het refrein is Hein' van Bert Keizer dat wel is, maar het is me zoveel sympathieker. Nu weet ik wel, het ene boek is een feitelijk levensverhaal en het andere een roman - en je mag geen appels met peren vergelijken. Maar omdat ze beide de dilemma's van een arts rond het toepassen van euthanasie op een indringende manier verwoorden en Bert Keizer zelf ook verpleeghuisarts is (hij weet dus waarover hij het heeft), dringt een vergelijking zich haast als vanzelf op.

In de roman van Bert Keizer komt de hoofdpersoon, de verpleeghuisarts Anton, vooral over als een afstandelijke, betweterige en altijd maar kwinkslagen rondstrooiende arts, die z'n gevoelens vooral verpakt in een flinke dosis cynisme (een ergerlijker cliché van een arts kan ik me bijna niet voorstellen). Wilfred van Oijen betoont zich daarentegen een betrokken en integere huisarts, die z'n twijfels, vragen en emoties niet maskeert, maar oprecht onderzoekt. Lijkt euthanasie in het boek van Bert Keizer aan de lopende band voor te komen - terwijl het in ver-

pleeghuizen in werkelijkheid om zo'n twee tot drie gevallen per jaar gaat - en het verzoek daartoe vaak ook op de meest infantiele manieren gedaan te worden, bij Wilfred van Oijen blijven het uitzonderingsgevallen, voortkomend uit de persoonlijke en soms tragische geschiedenis van mensen die met het oog op een uitzichtloze situatie geen andere uitweg meer zien. Voedt de roman van Keizer vooral de angstvisioenen over euthanasie, zoals die toch al leven - namelijk dat het zo gemakkelijk is en tussen neus en lippen door gaat - bij Van Oijen gebeurt eerder het tegendeel. Bij hem gaat het bijna altijd om oprechte en terechte vragen om hulp en stervensbegeleiding. Die hij ook aardig weet in te schatten, juist omdat hij als huisarts de mensen persoonlijk kent en soms al bijna twintig jaar lang begeleidt. Dat laatste is natuurlijk een groot verschil met een verpleeghuisarts, die de mensen meestal pas in de laatste fase van hun leven te zien krijgt. Maar het grote verschil zit 'm vooral in de weloverwogen en betrokken manier waarop Van Oijen met de vraag om euthanasie van zijn patiënten omgaat. Hij veegt het nooit zomaar van tafel, maar belooft er altijd

Beeld uit de IKON-documentatie 'Dood op verzoek.' Rechts Wilfred van Oijen.

Wilfred van Oijen: alleen al het bespreken van de mogelijkheid van euthanasie geeft mensen de ruimte om het langer vol te houden

op z'n minst serieus over na te denken. Meestal zet hij met de betrokkene op een rijtje of alle mogelijkheden om diens situatie te verbeteren of leefbaarder te maken, wel zijn benut. Om, als dat inderdaad zo blijkt te zijn, de persoon in kwestie te verzekeren dat hij deze, als het erop aankomt, niet in de kou zal laten staan. Maar heel vaak hoeft het zover niet te komen. Want de toezegging om aan euthanasie mee te werken leidt eerder tot levensverlenging dan tot levensverkorting, zo stelt Wilfred van Oijen. Wat z'n boek meer dan eens duidelijk maakt, is dat alleen al het bespreken van de mogelijkheid van euthanasie mensen de ruimte geeft om het langer vol te houden. Zeker als dat bespreken op een open en respectvolle manier gebeurt.

Zijn boek geeft ook een paar voorbeelden hoe schromelijk artsen hier soms

in te kort kunnen schieten. Zo is er Jacques, de 35-jarige man met taaislijmziekte in een vergevorderd stadium, die zich uiteindelijk tot Van Oijen wendt om de mogelijkheid van euthanasie te bespreken. Toen Jacques aan de specialist die hem behandelde had gevraagd of deze hem wilde helpen te sterven als hij het te benauwd zou krijgen, antwoordde deze botweg dat men in zijn instelling niet aan euthanasie deed en dat hij maar voor de trein moest springen. Behalve dat dat in die situatie niet eens meer zou kunnen, omdat Jacques amper genoeg adem zou hebben om nog z'n huis uit te komen, laat staan zich voor de trein te werpen, is zo'n reactie natuurlijk onvoorstelbaar bot.

Het staat in ieder geval in schril contrast met de manier waarop Van Oijen met z'n patiënten communiceert. Daarin zijn gelijkwaardigheid, respect en de

tijd nemen om echt te luisteren essentieel. Niet als modieuze kreten, maar omdat hij het van binnenuit zo voelt. Het zijn ook deze waarden die aan de basis hebben gelegen van z'n beslissing om de praktijk van z'n vader over te nemen.

Openheid is wat in het verhaal van Van Oijen steeds weer terugkomt. Openheid als het om stervensbegeleiding en euthanasie gaat, want een terminale ziekte en het sterven behoren nu eenmaal tot een van de meest ingrijpende gebeurtenissen in een mensenleven en dienen dus zorgvuldig door de arts begeleid te worden. Maar evenzeer openheid bij alle andere vragen over gezondheid en ziekte, leven en dood. Want in een huisartsenpraktijk komt natuurlijk veel meer aan bod. Geboorte, een griep epidemie of 'vage klachten' die mogelijk door spanning worden veroorzaakt, vereisen even goed een open en aandachtig oor. Dat hij z'n beroep en patiënten is toegedaan, blijkt uit alles. Zo is hij lid van een huisartsengroep waarin alle mogelijke twijfels, problemen en emoties die zich bij de uitoefening van het beroep kunnen voordoen, worden besproken. En heeft hij met enkele collega's een waarneemregeling gerealiseerd, waardoor patiënten ook 's nachts zoveel mogelijk hun eigen huisarts krijgen.

Zijn patiënten gaan hem duidelijk ter harte. Nu had ik die indruk al na het zien van de menselijke en waardige manier waarop hij handelde in de televisie-documentaire 'Dood op verzoek', maar het lezen van z'n boek heeft deze indruk nog eens versterkt. Wilfred van Oijen is een huisarts zoals iedereen zich zou wensen.

Wilfred van Oijen, 'Dilemma's van een huisarts. Het levensverhaal van de huisarts uit de documentaire 'Dood op verzoek', Utrecht (Bruna) 1996.

Bert Keizer, 'Het refrein is Hein. Dagen uit een verpleeghuis', Nijmegen (SUN) 1995.

Durven kijken in de spiegel

Een mens kan kiezen. Levensgeluk is in principe weggelegd voor iedereen die niet bang is voor de waarheid over zichzelf en over de situatie waarin iemand verkeert. Maar wie kiest voor een leven vol argwaan en kleingeestigheid moet dat vooral zelf weten, vindt de bekende Britse psychiater Robin Skynner. In zijn nieuwste boek 'Family Matters' legt hij uit welke stappen kunnen leiden tot een aangename leven. Ideeën die hij onderstreept in een gesprek met de Humanist.

DOOR ALICE BROEKSMAN

Aan het begin van de jaren 80 kreeg Robin Skynner, vooraanstaand binnen zijn eigen vakgebied, een klant voor zijn groepstherapie die Skynners naam zou laten doordringen in de huiskamers van leken tot ver over de Britse grens. Die klant was de beroemde komiek John Cleese, die al jaren rondliep met psychosomatische klachten en zich met frisse tegenzin had laten doorverwijzen naar de Wondere Wereld der Zieleknijpers. In de groep van Robin Skynner kwam Cleese tot het onthutsende besef dat sommige van zijn ingesleten opvattingen misschien helemaal niet klopten. Door het opdelven van verborgen emoties en de vertrouwensrelatie met de groep, raakte Cleese zijn lichamelijke klachten kwijt en verbeterde de kwaliteit van zijn leven aanzienlijk. Voor Cleese was dat zo'n ver-

FOTO: PETER HILZ/HH

*Mensen die bereid zijn te luisteren naar
waarheden over zichzelf, kunnen enorm groeien.
Omdat ze durven kijken in de spiegel die hen
door anderen wordt voorgehouden*

rassing dat hij de sleutelideeën uit Skynner's wereld toegankelijk wilde maken voor een groter publiek. Samen met zijn psychiater schreef hij daarom 'Families and how to survive them' (in het Nederlands vertaald onder de titel 'Hoe overleef ik mijn familie', en, toen dat een bestseller was geworden, de opvolger 'Life and how to survive it'. Die boeken, waarvan honderdduizenden exemplaren over de toonbank gingen, zijn geschreven als dialoog waarin

Cleese duidelijk de leerling is en Skynner de meester. Een populaire aanpak, die zelfs door Skynners vakgenoten werd gewaardeerd.

Skynner is als psychiater doorgegaan met de handreiking naar het grotere publiek. De essays die hij schreef in diverse kranten, voor hij in 1993 getroffen werd door een hersenbloeding, heeft hij nu bewerkt voor het boek 'Family Matters'. Een titel die op twee manieren te vertalen valt: 'Het Gezin Doet

Er Toe' en 'Gezinsangelegenheden'. Het gezin speelt voor Robin Skynner dan ook een doorslaggevende rol, het is 'het instituut waarin bijna iedereen in onze samenleving is gevormd'.

Onbehagen

Wat er in dat gezin tijdens je jeugd fout gaat, stelt Skynner vervolgens, kan later in het volwassen leven leiden tot problemen, obstructies, knopen in het hoofd, waarvan de oorzaak dan zo moeilijk is te traceren dat talloze mensen gebukt door het leven gaan. Zo'n chronisch gevoel van onbehagen is lang niet altijd veroorzaakt door dramatische gebeurtenissen. Het gaat vaak om kleinere, structurele tekortkomingen. Zoals iemand die in zijn jeugd is geprogrammeerd om geen emoties te tonen. Of die heeft geleerd dat alles perfect ►

moet zijn en dat woede niet mag. Of iemand die niet weet dat je eigen grenzen mag stellen, of die heeft meegekregen dat het leven eigenlijk een tranendal is waarin geen plaats is voor geluk.

En iemand die met de paplepel kreeg ingegoten dat het gezin altijd absoluut gelijk heeft - ook al slaan zijn opvoeders de plank nog zo mis en hebben ze dus geen benul van hun eigen tekortkomingen - zal als volwassene moeite hebben om te zien dat er ook andere mogelijkheden en opvattingen zijn. Hoe meer regels er in de jonge jaren werden opgelegd, hoe meer taboes er waren, hoe meer druk er werd uitgeoefend, hoe moeilijker het is om onbevreesd open te staan voor andere ideeën. Dit kan zich uiteindelijk wreken. "Want", zegt Robin Skynner, "je bent dan op levensreis gestuurd met een verzegelde opdracht, als een kapitein die op reis moest zonder te weten waarheen: de stuurman en de stoker in de machinekamer beslissen".

Wie zo vast komt te zitten, heeft gelijk om professionele hulp te zoeken. Maar in zijn ogen vallen veel zaken redelijk simpel op te lossen. Vandaar dat hij aan zijn boek de ondertitel meegaf: 'Een gids tot gezondere en gelukkiger relaties'. In zijn essays herhaalt hij nog eens wat hij al eerder schreef: wie durft toe te geven dat de boel niet lekker draait, is al een heel eind op de goede weg. Om verder te komen, is een bezoek aan de psychiater lang niet altijd nodig. Robin Skynner: "Een partner of goede vriend kan ook veel helpen. Als men tenminste bereid is om open en eerlijk tegen elkaar te zijn. Daardoor kun je pijnlijke waarheden over jezelf ontdekken. Voor zo'n proces is tijd nodig, maar je hoeft echt niet per se jaren in therapie om inzicht te krijgen. Je hebt trouwens mensen die in therapie gaan en nooit een steek wijzer worden - ze wachten op een antwoord. Ze wachten tot het licht gaat branden, en dat gebeurt niet. Want zichzelf veranderen niet. Terwijl mensen die gewoon relaties aangaan en bereid zijn te luisteren naar waarheden over zichzelf, enorm kunnen groeien. Omdat ze durven kijken in de spiegel die hen door anderen wordt voorgehouden".

Vermijden van ruzies

In zijn eerdere werk liet Robin Skynner zien welke gevolgen verborgen tekortkomingen in het gezin later op mensen kunnen hebben. Een mens kiest er zelfs zijn partner, vrienden en werkkring op uit. Men 'herkent' de ander, of de situatie, men voelt zich bij die ander 'thuis' omdat er ook bij die ander bepaalde kromgegroeide mechanismen aan de

Een chronisch gevoel van onbehagen kan bijvoorbeeld worden veroorzaakt doordat je is geleerd dat alles perfect moet zijn en dat woede niet mag

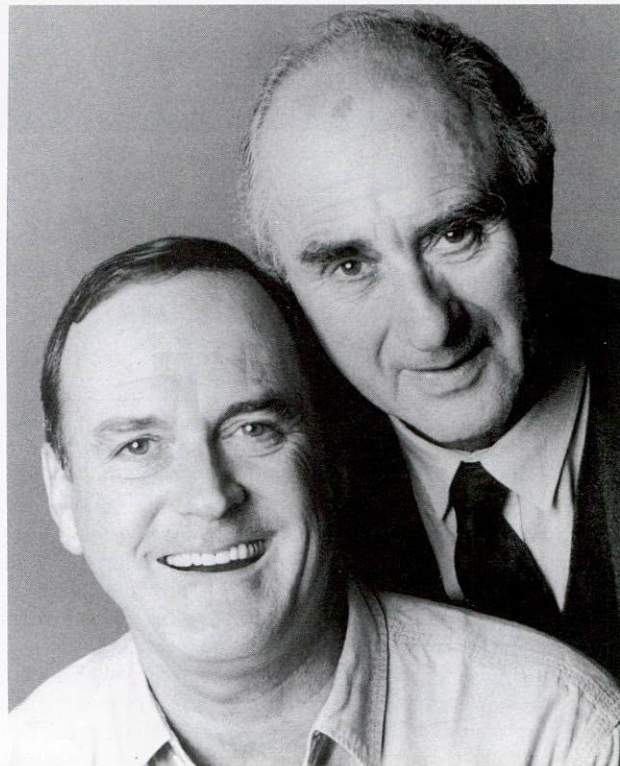
gang zijn, zoals dat verbod op emoties. Dat kan in het begin van de relatie nog goed aanvoelen, maar vroeger of later loopt het uit de hand. Wat eerst weldadig was, kan omslaan in ergernis.

Wie niet naar die spanningen luistert, stelt Skynner, loopt vast in een onbevredigende loopbaan of relatie. Hij pleit er voor om die spanningen naar de oppervlakte te laten komen, ook al gebeurt dat soms met de nodige heftigheid. Voor hem geldt dat het vermijden van ruzie de belangrijkste reden is voor het vastlopen van een relatie. Maar waar liggen voor hem de grenzen? Mag het porcelain door de kamer vliegen?

"Ja, dat mag van mij. Want wie smijt, gooit bijna altijd opzettelijk mis. En ik heb gezinnen gezien waar iets in beweging werd gezet nadat iemand eens met volle kracht een bord tegen de muur had gesmeten. Zoiets laat zien dat je het meent. Wat mij betreft mag trouwens het hele servies aan stukken. Ik zie dat niet als ongezond. Het is alleen een dure bezigheid. Ook prima wanneer een heftige woordenstrijd uitmondt in ruzie en geschreeuw, en dat er dan iemand woedend de kamer uitloopt. Maar wie wil groeien moet daarna verder, en daar heb je wel een

BEETJE gezond verstand voor nodig. Want als veranderingen te lang uitblijven, loopt de relatie zeer waarschijnlijk op de klippen - en dat is dan misschien maar beter ook."

"Dat is echt geen aanbeveling om te scheiden, maar ik vind het wel belangrijk of twee partners nog iets voor elkaar betekenen of niet. Als therapeut vraag ik dan: 'Maar als het zo'n zootje tussen jullie is, waarom zijn jullie dan nog bij elkaar? En als ze me dat echt niet kunnen uitleggen, dan is het misschien ook voor hen simpel om te zien dat het inderdaad geen zin heeft om door te gaan. Zonder dat ze dat moeten opvatten als falen: ze hebben hun waarheid gezien en naar de waarheid gehandeld. Het kan ook zijn, dat één van de partners er toch z'n schouders onder zet. En wat je dan ziet is dat die ander wel mee MOET, of hij wil of niet. Hij moet mee, omdat de bestaande situatie niet langer comfortabel aanvoelt. Er gaat dan vaak eerst wel een hevige overgangsperiode vooraf aan een gezondere situatie. Dat geldt ook voor wie niet goed zit in zijn werk. Die kan uiteindelijk kiezen zo'n onbevredigende situatie achter zich te laten. Ik geloof heel erg in het principe van 'doe

Robin Skynner
(rechts) met zijn
bekendste klant:
John Cleese

wat je kunt doen'. Want dat leidt automatisch tot iets anders en dat kan heel nuttig zijn, ook al kost het misschien veel energie".

En wie er voor kiest om maar door te tobben, heeft Robin Skynner een duidelijk boodschap: jammer, maar mij heb je er niet mee. *It's your life* - het is jouw leven!

Voordeel van de twijfel

'Gezond' gedrag is dus voor Robin Skynner de enige maat voor relaties tussen mensen. 'Zeer gezond' betekent voor hem: een open uitgangspunt, het welgezigd zijn ten opzichte van anderen, het geven van ruimte aan anderen, het luisteren naar anderen, het laten zien van een vriendelijke en hulpvaardige levenshouding, de verwachting ook zelf vriendelijk te worden bejegend. Dat alles zonder zelf naïef te zijn, want 'gezonde' mensen geven anderen wel eerst het voordeel van de twijfel maar beschermen zich ook tegen misbruik.

'Gezonde' mensen maken dan ook vaak deel uit van een actief sociaal circuit. In relaties hebben ze een nauwe band, maar ze kunnen zelfstandig functioneren zonder de ander te verstoppen. Beslissingen in hun gezin worden in overleg genomen, maar ze handhaven als ouders een autoritaire structuur als dat nodig is om het gezin efficiënt te laten draaien. Ze blijven speels, vindingrijk en flexibel en kunnen om zichzelf lachen. Ze lachen ook om elkaar, maar met affectie.

In minder gezonde gezinnen ontbreekt een duidelijk systeem en wordt tegenstand geboden. Contacten met anderen worden vermeden omdat daar toch niets goeds van te verwachten valt - of contacten worden aangegaan en vervolgens verknoeid. 'Ongezonde' mensen zijn pessimistisch en argwanend, en werken voortdurend aan de eigen rugdekking. Volgens Skynner te vergelijken met "het functioneren van een totale staat".

Doe-het-zelfpakket

Hoe wordt een mens gezonder? De ideeën die Robin Skynner als een soort doe-het-zelfpakket aanbiedt, omvatten onder meer: luister naar anderen, ga niet alleen maar totaal van jezelf uit, voel de verbondenheid met het leven, geniet van kleine dingen, concentreer je op iets wat je graag doet, voel de rijkdom van vriendschap en zie alles niet zo zwart. In 'Family Matters' schrijft hij: 'Eén van de belangrijkste bijdragen tot huwelijks twist is het onvermogen van partners om naar elkaar te luisteren'. Iedereen is in onze cultuur zo met zichzelf bezig dat werkelijk luisteren naar een ander nauwelijks meer voorkomt.

FOTO: LEO ERKEN/HH

Hoe meer regels er in de jonge jaren werden opgelegd, hoe moeilijker het is om onbevreesd open te staan voor andere ideeën.

Toch is het de moeite waard, ook omdat het als groot bijkomend voordeel heeft dat de prater dan ook in de zeldzame gelegenheid is zichzelf echt te horen. Echt horen wat je zelf zegt kan een schok zijn, bijvoorbeeld omdat je je plotseling realiseert dat er iets niet klopt aan je eigen logica, of dat je niet fair bent, of eenzijdig. En dat kan een sterk genezende factor zijn, stelt Skynner. De luisteraar heeft de opdracht de mening van de ander aandachtig aan te horen, zonder direct gekwetst in de rede te vallen of te zwijgen met een gemartelde uitdrukking op het gezicht. Wat niet hoeft te betekenen dat je die ander ook vreselijk aardig moet vin-

den. Maar, zegt Skynner, geef de mening van die ander een kans. Door niet direct vertoornd te reageren, vertraag je ook het ontstaan van een bittere woordenstrijd.

Skynner's advies het leven wat minder zwaar op te nemen is mooi, maar zeg dat maar eens tegen een chronische zwartkijker. De Britse psychiater zegt toch zelf dat het razend moeilijk kan zijn om een levenshouding bij te stellen, die voortvloeit uit een negatieve 'basisprogrammering' in je jeugd? En er is toch ook veel kommer en kwel in de wereld? Skynner reageert ietwat knorrig: "Ik kan dat alleen voor mezelf ►

beslissen en zeggen wat ik denk: alles verandert als je kunt zien dat er een alternatief is. Ik houd van het leven, ik bekijk het positief. Ik zie niet alleen maar de pijn en de ellende. Ik zie natuurlijk dat het er ook is, maar dat is niet het hele verhaal. Als je kunt zien dat de dingen beter kunnen worden en mensen zich beter kunnen gaan voelen, ook in hun relatie, dan verandert je kijk”.

Verschillende werelden

Volgens hem kunnen mensen in totaal verschillende werelden leven. Wie heeft geleerd dat het bestaan een tranendal is, houdt die opvatting vaak graag in stand omdat een onbezorgder kijk vreselijk bedreigend kan zijn. Het is dan immers veiliger te verwachten dat iets toch wel slecht af zal lopen, want dat heb je ten slotte thuis geleerd. Hij gaat nog verder door te zeggen dat die mensen in wezen bang zijn voor geluk. Door het laten voortduren van een ongelukkig gevoel heb je ook een zekere controle over je leven: het leven is teleurstellend, dat wordt telkens bewezen. ‘Zie-je-wel’. Dat kan dienen als geruststellende gedachte en wie daar verandering in brengt, zet oude zekerheden op de helling. Zelfs een vriendenkring kan veranderen, omdat oude vrienden zijn uitgezocht in een ander tijdperk: toen je het leven zelf zwarter zag. Wie zich beter gaat voelen, heeft vaak helemaal geen zin meer in dat soort contacten.

Voor Skynner zit geluk in een klein hoekje. Hij beveelt aan de ‘innerlijke bron’ zoveel mogelijk te voeden. Daar

Wat er in het gezin fout kan gaan, kan later leiden tot problemen die zo moeilijk zijn te traceren dat je gebukt door het leven gaat

wordt een mens sterker en zekerder door. Om dat te bereiken kan leren mediteren erg goed zijn - of wat er dan ook bij ieders eigen interesse past. “Je hoeft niet door de Himalaya te lopen om te mediteren en rust in jezelf te vinden. Overal is schoonheid. Ik heb natuurlijk geluk omdat ik een huis heb in Wales en daar buiten onder de sterren kan staan met een diep gevoel van verbondenheid met het leven. Maar wie dat wil, weet zich altijd wel omringd door schoonheid. Bomen, bloemen, lucht, muziek, en ga maar door. Ikzelf heb na een atheïstische achtergrond een religieus gevoel: dat gevoel van verbondenheid met het bestaan. Als ik zou besluiten bij een grote religieuze groepering te horen, dan werd ik zeker boeddhist. In boeddhisme zit zoveel gezond verstand. Het is een denkrichting die uit het Oosten komt terwijl alles hier uit elkaar valt. Maar zelfs als ik dat zeg, en dat geestelijke gezondheid een positieve weg vooruit is, dan zeg ik ook: blijf wel altijd kritisch. Neem nooit zomaar iets klakkeloos aan. Probeer het uit en kijk wat er gebeurt. Ken je die film ‘Life of Brian’? Waar hij op dat balkon verschijnt met die menigte beneden aan zijn voeten, die roept: ‘We volgen U, meester!’ En dan zegt hij: ‘Rot op!’”.

Hersensbloeding

Robin Skynner heeft zijn levensvisie de afgelopen jaren wel hard nodig gehad. Eind jaren tachtig overleed zijn vrouw. Hij concludeerde dat je ook dan kunt kiezen: of je houdt je veel te lang vast aan je verlies, of je rouwt intens en oprecht en bent tegelijkertijd blij dat je tenminste het geluk hebt gehad dat je met die ander goede ervaringen hebt kunnen delen.

In 1993 vonden vrienden de psychiater op de vloer van zijn flat. Hij was getroffen door een zware hersensbloeding en kon niet meer lopen. Maar hij leerde weer lopen en kan weer autorijden. Over de tijd in het ziekenhuis zegt hij dat je daar verder geen zorg aan je hoofd hebt en dus prima tot jezelf kunt komen. Je wordt je in een ziekenhuis ook zeer bewust van wat misschien wel het meeste bijdraagt tot ‘geluk’: de verbondenheid met je dierbaren. Zijn flat is dan ook bezaaid met familiefoto’s.

Het gaat er hem ook na z’n ziekte om dat een mens zich zoveel mogelijk *alive* voelt, zo levend als maar mogelijk is. En dat je je leven ten volle leeft, wat er ook voor problemen opdoemen. Robin Skynner: “Leef en geniet met wat er binnen je bereik is.”

FOTO: PIET DEN BLANKEN/HH

*Vertellingen over de mens
van Solvej Balle*

Geen van de hoofdpersonen in de verhalenbundel van Solvej Balle is in staat om rationeel het menselijk bestaan te doorgronden. Of om sommige wetmatigheden die deel zijn van het bestaan, te ontvluchten.

DOOR SIMONE JACOBUS

De mens, vreemd w

“De verticale gang van de mens was een feit. Of je het nu een evolutionaire vergissing, een goddelijke misstap of een toevallige samenloop van omstandigheden moest noemen, het stond nu vast dat de mens overleefd was gekomen, niet onschuldig en wankelend, maar in het besef dat hij door een lange, bijzondere molecule overleefd werd gehouden en dat hij alleen maar in zijn dromen bij de andere wezens en dingen in de wereld hoorde.”

Deze constatering is van hoofdpersoon Nicholas S. uit het eerste verhaal van de verhalenbundel ‘Volgens de wet’ van de Deense schrijfster Solvej Balle. De wetenschappelijke bevestiging die de door zijn vak geobsedeerde biochemicus Nicholas S. proefondervindelijk krijgt, geeft meteen de kern van Balle’s vierluik aan: De mens is een eenzaam

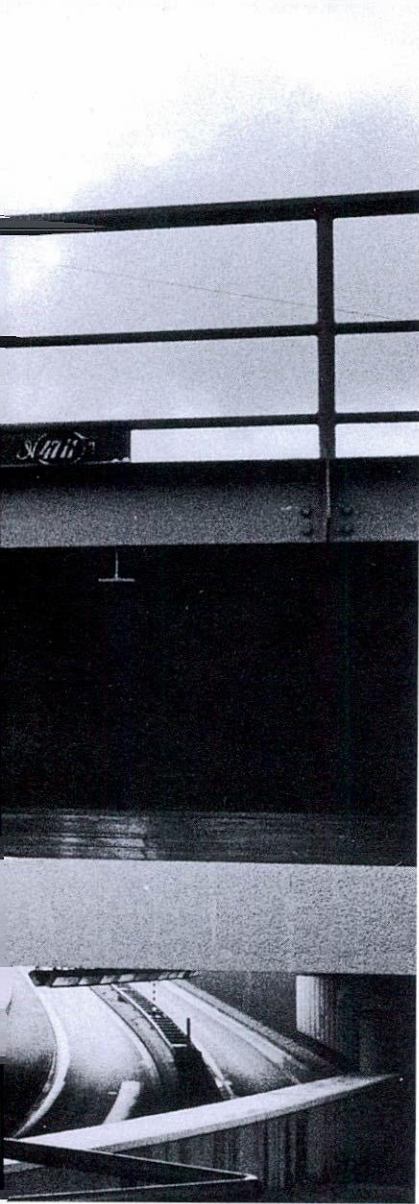
vreemd wezen in het universum. De mens onderscheidt zich op allerlei manieren van andere levende wezens, met als klapper op de vuurpijl de houding waarin hij zich voortbeweegt.

‘Volgens de wet’ bevat nogal bizarre, complexe vertellingen over het menselijke bestaan en zijn wetmatigheden. De verhalen kunnen op verschillende manieren worden uitgelegd. De schrijfster vraagt zich af of het mogelijk is om als mens volgens de letter van de wet te leven zonder de weg kwijt te raken of het levensgeluk te vinden. Het antwoord is ontkennend. Geen van de hoofdpersonen kan op grond van zijn eigen wetmatigheden vinden wat het zoekt. Geen van de hoofdpersonen is via de rationaliteit in staat het menselijk bestaan tot in de diepste zieleroerselen te doorgronden. De oorzaak:

men bestaat, maar leeft niet echt. Tegelijkertijd oppert de 33-jarige schrijfster dat het zinloos is sommige ‘ongeschreven’ wetmatigheden die deel zijn van het bestaan te ontvluchten. Emoties horen bij de mens, evenals het aangaan van relaties met anderen. Bij ontkenning van het belang van gevoelens en intermenselijke verhoudingen verliest een mens zichzelf.

Juridische wet

De wet die Nicholas S. in staat stelt om de stof Pd-3-p in de hersenschors te kunnen vinden (waarmee de verticale houding van de mens wordt verklaard) is de juridische Wet inzake lijkschouwing en sectie. Deze stelt dat ‘op een lichaam dat na het intreden van de dood aanleiding geeft tot twijfel omtrent de doodsoorzaak, moet volgens de wet sectie worden verricht.’ Een jonge

naaste letsel toebrengt, moet hem worden vergolden wat hij een ander heeft aangedaan. Breuk voor breuk, oog voor oog, tand voor tand (...)' De studente rechten Tanja L. neemt waar, registreert maar voelt niks. Dat beseft ze op het moment dat ze op een perron in Basel wordt geconfronteerd met de pijn van een man die verongelukt. Ze bezoekt musea, bioscopen, theaters en bibliotheken maar 'de pijn was onvindbaar'. Op haar zoektocht worden de mannen die zich om haar bekommeren, getroffen door onheil en vervloeking. Op dat soort momenten vangt Tanja L. een glimp op van wat ze wil, hoopt te voelen, maar niet kent.

Je zou dit verhaal als een moralistische verwijzing kunnen opvatten naar hoe je als mens in het leven behoort te staan. Niet de gevoelens van anderen hoeven of mogen maatgevend zijn voor je eigen gevoelens. Wanneer je normale menselijke emoties niet in je eigen beleving toelaat, zul je ze ook nimmer doorgronden - en al helemaal niet voelen. Het verhaal kent overigens een grote zwakte, net zoals de andere verhalen van Balle. De hoofdpersonen hebben geen geschiedenis, kennen geen verleden (en hebben dus geen toekomst?). Waar komen ze vandaan? Wat is er gebeurd? Hoe worden mensen zo? Het is jammer dat Balle de hoofdpersonen niet meer uitdiept en zich verliest in het beschrijven van onbetekenende details met als gevolg dat

ren te zijn want hij houdt van de manier waarop mensen zich bewegen, de manier waarop ze zich voortplanten en hoe ze wegen en steden bouwen. Om mens te zijn vindt hij niet zo'n probleem maar wat hij hinderlijk vindt is dat hij een persoon behoort te zijn die besluiten neemt en wilsdaden verricht, die uiting geeft aan wensen, verwachtingen, plannen en doelen. En dat terwijl René G. eigenlijk maar één wens heeft. Hij wenst niemand te zijn. Een niemand kan immers niet op zijn daden en verplichtingen worden aangesproken.

René G. is wiskunde gaan studeren omdat hij in deze wetenschap keer op keer een blik kan werpen op die speciale toestand die hij al op jonge leeftijd heeft leren kennen; een verdwijnen. Hij onderneemt alles om te zijn en toch in de lucht op te gaan. Zo gaat hij in het buitenland studeren waar hij zich niet laat registreren en onvindbaar is voor anderen. Als zijn plannen uiteindelijk mislukken, kiest hij eieren voor zijn geld door de meest wezenlijke toe te laten: de lichamelijke intimiteit met een ander. Het verhaal eindigt veelzeggend met 'wat er over dit menselijke wezen te zeggen valt is gezegd. Het heet René G. Het buigt zich over tafel. Het richt zich op en kijkt door de ruit. Het regent.'

Solvej Balle hanteert een nogal plechtige, afstandelijke manier van vertellen (het doet denken aan de bijna gelijknamige bestseller 'De Wetten' van Balle's

en in het universum

vrouw wordt in alle eenzaamheid dood in huis aangetroffen. Om de precieze doodsoorzaak te achterhalen wordt er sectie gepleegd. Op haar dode lichaam draagt zij een verklaring dat zij haar stoffelijke resten schenkt aan de wetenschap. De cirkel is rond. In juridisch maar dus ook in moreel opzicht mag Nicholas S. zijn experimenten gaan uitvoeren om zijn obsessie in het extreme uit te proberen. Maar draagt het ergens toe bij? Wordt Nicholas S. of de mensheid in het algemeen rijker of beter door de wetenschappelijke bevestiging van het luttele vermoeden dat de mens door een groene stof in de hersenen in verticale stand loopt?

Zoektocht

De wetmatigheid waarop het tweede verhaal is gebaseerd, stamt uit het Oude Testament: 'Wanneer iemand zijn

de verhalen hier en daar saai en strategisch zijn. Bovendien leidt het tot een totale depersonificatie van de personages waardoor de lezer zich niet of nauwelijks in de hoofdpersonen kan inleven. Het is giswerk wie biochemicus Nicholas S. vroeger was en hoe het komt dat de wetenschap zijn enige houvast is. Het is onduidelijk waarom de studente Tanja L. worstelt met pijn. Nicholas en Tanja bestaan. Zomaar. En ze zijn iemand maar louter en alleen omdat ze mens zijn.

Eén wens

Dat is het probleem van René G. uit het derde verhaal, dat de valwet van Galilei heeft meegekregen: 'Twee lichamen van verschillende zwaarte bewegen zich in een luchtledige ruimte met dezelfde snelheid.' René G. vindt het op zich niet hinderlijk als mens gebo-

Nederlandse collega-filosoof Connie Palmen). Er zijn geen dialogen, er zijn geen levendige beschrijvingen van andere mensen en omgevingen. De plekken waar de verhalen zich afspelen, dienen als een vlak decor. Maar het meest opvallende is dat de emoties emotioneel zijn. En dat is waarschijnlijk de bedoeling van de schrijfster; de ultieme depersonificatie mens omdat de mens die louter via een rationeel raamwerk leeft, een Einzelganger is. Na lezing van de van de bundel moest ik denken aan de gevleugelde woorden van Jean-Louis Pisuise, 'Mensch durf te leven!'.

'Volgens de wet (vier vertellingen over de mens)' door Solvej Balle, vertaling Gerard Cruys, uitgeverij De Geus. Prijs: f 32,90.

RTV programma's

RADIO

Maandag op Radio 5

13.10 - 14.00 uur

Het voordeel van de twijfel

Een tot nadenken stemmende documentaire

14.02 - 15.00 uur

Boven het dal

(Live)interviewprogramma met gasten die in hun leven nog plaats hebben voor idealen

3x per maand
17.45 - 18.00 uur

Kwartier humanisme

Programma over de humanistische beweging

21.02 - 21.45 uur

De verbeelding

Programma over boeken en schrijvers

21.45 - 22.00 uur

Het radioverhaal

Een kort persoonlijk programma gemaakt door radiotalent

Raadpleeg voor nadere informatie over de radioprogramma's op de dag van uitzending Teletekst pagina 255.

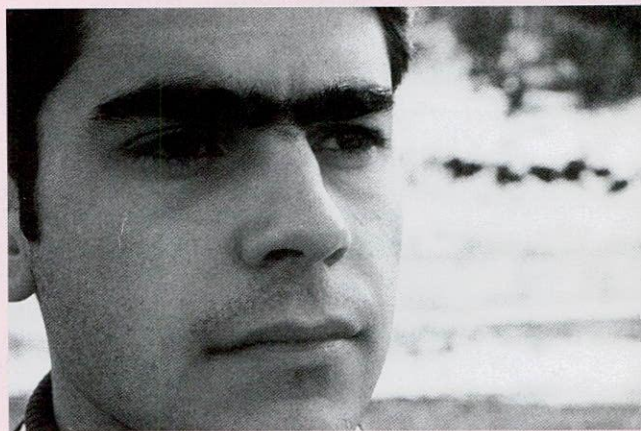
TELEVISIE

Dinsdag 7 mei
15.30-15.55 uur
Nederland 3

YOY - Hakan

Dat zich onder de tweede generatie allochtonen specifieke problemen voordoen, is nu wel algemeen bekend. Heviger dan waar ook, wordt in hun gezinnen vaak de generatiekloof gevoeld. Als reactie daarop komen jongeren vervolgens op allerlei minder rechte paden terecht. Sinds enige tijd hebben sommige ouders een nogal radicale oplossing voor dit probleem bedacht. Ze gaan met het hele gezin op vakantie naar het moederland en laten na afloop daarvan het betreffende gezinslid (vaak een zoon) achter. Ook Hakan overkwam dit. Boy, een van zijn maatjes, zocht Hakan op. YOY verzamelde Boy. Hem is ooit hetzelfde overkomen, maar hij 'vluchtte' terug naar Nederland, toen hij in Turkije onderworpen werd aan een moderne variant van slavenarbeid. Het weerzien met Hakan gaat gepaard met gemengde gevoelens. Hakan houdt zich groot en uit pas na enige tijd zijn ongenoegens en heimwee. Ook blijkt de eenzijdige Turkse berichtgeving niet aan hem voorbij te zijn gegaan: hij is veranderd in een reactionair en is streng islamitisch geworden. Ten slotte wordt duidelijk dat Hakan wel terug wil, maar niet durft en dat hij voor zijn bestaan in Sorgun een reden probeert te vinden: "Hier kom ik tenminste niet met slechte mensen in aanraking...". Programma van Charles Leeuwenkamp.

De heer van Zoest tijdens een longonderzoek (30 mei)

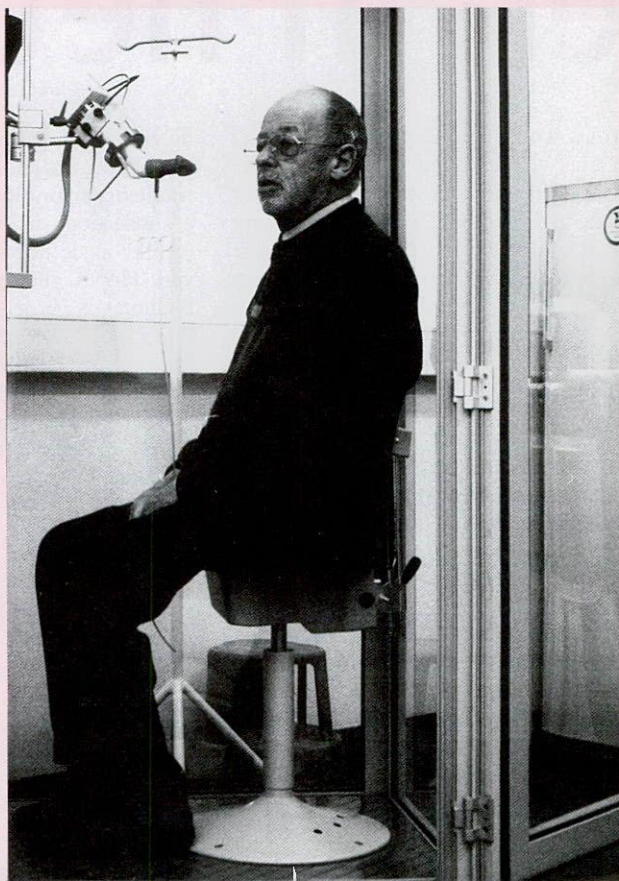

Donderdag 9 mei
22.00 - 22.30 uur
Nederland 1

Final stage

Korte Engelse film, waarin een binnen de filmgeschiedenis geliefd thema wordt uitgespeeld. Hoewel zijn editor het sterk ontraadde, haalt een dubieuze low-budget producer op eigen gezag een cruciale scène uit zijn misdaadfilm. Thuisgekomen (glas whisky in de hand, sigaret in de mondhoek) wordt hij overvallen door een bezoek van de de-

tective uit zijn film. "I never asked to be in your film, but if I am, I want to be treated fairly." En zonder de bewuste scène blijft er van de integriteit van de detective weinig over. Het duizelt de producer. Hij vermoedt dat de acteur dronken is, of gek. Ondanks zijn besliste "this ain't no fucking movie", begint hij te twijfelen: is het wel de acteur die voor hem staat? Met Richard Romanus, John Ryan en Cornelia Kiss. Scenario en regie Barry Primus.

Sabrina van Halderen in 'Dossier Deborah' (16 mei)

Donderdag 9 mei
22.30 - 23.20 uur
Nederland 1

Ein Herz für fremde Kinder

Portret van Heidi Rietz (1942), uitzonderlijk begaan met het lot van jongeren in Eberswalde, een stadje in de voormalige DDR. Laatste film in een korte reeks coproducties tussen de Humanistische Omroep Stichting, Bayerische Rundfunk en Brandenburger Rundfunk.

Eberswalde kwam een aantal jaren geleden in het nieuws toen een jonge Angolees door extreemrechtse jongeren zo in elkaar werd geslagen dat hij niet veel later overleed. Het bleek de climax van onheil dat al sinds de Duitse eenwording sluimerde. (De Humanistische Omroep Stichting maakte in 1994 naar aanleiding daarvan de documentaire Amadeu, Amadeu!). Het is inmiddels enkele jaren later, maar veel jongeren in het voormalige Oost-Duitsland hebben het nog steeds moeilijk. Niet alleen immigranten, gastarbeiders en andere buitenlanders, maar ook autochtone extreemrechtse jongeren, linkse autonomen en anderszins geradicaliseerde jongeren. Waar vroeger alles georganiseerd, gereguleerd en ingevuld was, staat iedereen er nu alleen (en veelal werkloos) voor.

Daarom is het stadje Eberswalde, ten noordoosten van Berlijn, net als zovele andere stadjes, opeens gevaarlijk gebied geworden. Voor Heidi Rietz, leidster van de lokale humanistische vereniging, is dat geen reden om bij de pakken neer te zitten. Haar actieve bekommernis om de jeugd behelst van alles en nog wat. Het varieert van eenvoudige activiteiten tot het onderdak

verlenen aan twee jongens en drie meisjes die zonder haar op straat zouden zwerfen.

Portret van een non-conformistische, moedige en geëngageerde vrouw, dat tegelijk een reportage is over de huidige situatie in een kleine stad in de voormalige DDR. Een film van Jo Baier (Bayrische Rundfunk).

Dinsdag 14 mei
15.30-15.55 uur
Nederland 3

YOY

Dichter op straat

Donderdag 16 mei
22.00 - 22.30 uur
Nederland 1

Dossier Deborah

Televisiedrama, gecoproduceerd door Humanistische Omroep Stichting en Ro-Theater. Een vrouw en een gerechtelijke onderzoekscommissie. Deborah wordt aangeklaagd voor doodslag op haar baby Michael. Zij wilde haar kind niet door de medische staf in het ziekenhuis laten sterven, maar daarvoor zelf de verantwoording nemen. Wettelijke normen botsen met persoonlijke dilemma's. Waar ligt de grens? Met Sabrina van Halderen.

Regie Floor Maas.

Dinsdag
21 mei
15.30 - 15.55 uur
Nederland 3

YOY - De koeriertjes

Donderdag 23 mei
22.00 - 23.25 uur
Nederland 1

Verhalen van een rivier

Uit de koude mist doemen

beelden op van een traag stromende rivier; contouren van de stad Dessau in het oosten van Duitsland, de voormalige DDR. Die rivier vormt een metafoor voor de onontkoombare loop van de geschiedenis waarop mensen meedrijven.

De documentaire Verhalen van een rivier gaat over een aantal inwoners van de stad Dessau. Wat gebeurt er na de Wende met hen? Hoe verwerken ze hun eigen geschiedenis? Hoe grijpen ze nieuwe kansen? Van dichtbij wordt voelbaar gemaakt hoe de grote geschiedenis van het Duitsland van de twintigste eeuw ingrijpt in het kleine leven van individuele mensen.

Bekroond met het Gouden kalf voor de beste documentaire 1994

Donderdag 30 mei
22.45 - 23.30 uur
Nederland 1

Doorgaan tot welke prijs?

Documentaire met als centrale vraag: Wat blijft er voor kankerpatiënten over als de bestaande middelen geen effect meer hebben? In de Rotterdamse Dr. Daniël den Hoed Kliniek wordt onderzoek gedaan naar en geëxperimenteerd met nieuwe behandelingswijzen voor kanker. Aan patiënten, bij wie bestaande middelen geen effect meer hebben, wordt de vraag voorgelegd of zij zich beschikbaar willen stellen voor zo'n experimentele behandelingswijze. Patiënten grijpen al dan niet deze laatste onzekere strohalm aan.

Dichter op straat (14 mei)

Verhuizing Verbond

Deze maand enkele min of meer op zichzelf staande feiten en ontwikkelingen. De samenhang blijft echter als steeds (maar dat is langzamerhand een 'open deur') de versterking van de samenwerking binnen de humanistische beweging en het expliciteren van de maatschappelijke positie van het Humanistisch Verbond en verwante organisaties.

Allereerst het bericht, dat begin april de eigendom van het pand aan de Nieuwegracht in Utrecht is overgedragen. De gedachte had zich al gevormd dat dit pand vooral na de inkrimping van het aantal medewerkers voor ons doel te groot is, en verder te kostbaar in onderhoud (zeker op lange termijn). Dit aspect gecombineerd met plannen tot gezamenlijke huisvesting van de landelijke bureaus van Humanitas en van onze vereniging had dus de idee doen post vatten om afstoting in overweging te nemen. Zoals wel meer gebeurt hielp 'het toeval' een handje. De eigenaar van het belendend perceel (zoals dat bij de brandweer heet) was geïnteresseerd in ons gebouw en na enkele weken onderhandelen en marktverkenning onzerzijds is overeenstemming bereikt over de prijs en verdere condities (zoals tijdelijke huur onzerzijds). Tegen de achtergrond van deze transactie wordt de studie over gezamenlijke huisvesting met Humanitas geïntensiveerd. Ook het uitbrengen van een gezamenlijk ledenblad (een uitgebreider opzet van 'Van Mens tot Mens', het ledenblad van Humanitas) is een mogelijkheid die verkend zal worden.

Verder wordt gewerkt aan de eerste opzet van het beleidsplan voor het Verbond voor de jaren 1997/1999. Hoewel de hoofdkoers vastligt, zijn er toch voortdurend maatschappelijke veranderingen die tot bijsturing aanleiding geven en zijn er ook initiatieven uit eigen kring die in een beleidskader hun plaats moeten krijgen. In een volgend nummer van de Humanist daarover meer als aanloop tot de latere behandeling in de afdelingen en tenslotte door de ledenvergadering in november.

Namens het hoofdbestuur, Joop Puls (algemeen secretaris)

Verras iemand met een cadeau-abonnement

'Kent u iemand die de Humanist graag zou willen lezen. En zoudt u hem of haar een jaarabonnement willen schenken?'. Dat was de vraag die we in december aan alle lezers voorlegden. Het antwoord was heel duidelijk: meer dan 300 lezers namen deze gelegenheid waar om iemand te verrassen met een abonnement op de Humanist. En elke dag nog komen er nieuwe aanvragen bij de redactie binnen.

Wilt u nog iemand verrassen met een abonnement van f 42,50? Vraag dan snel de kaart aan waarmee u familie, vriend(in), kennis of buur kunt opgeven. Op de kaart is ook ruimte voor een persoonlijke wens of boodschap aan de ontvanger van het cadeau. Eén telefoontje naar het Humanistisch Verbond is genoeg: 030-2392107.

Spreekers uitvaarten gevraagd

Er is dringend vraag naar vrijwillig(st)ers die een toespraak vanuit humanistisch perspectief willen houden bij niet-kerkelijke uitvaarten. Het werk vraagt inzet en geeft voldoening. Belangstellenden krijgen een korte opleiding van twee weekenden en lopen enige tijd stage. Bel voor regionale informatie-adressen het Humanistisch Verbond, tel. 030-2392129.

Themadag Jonge Humanisten 'Tussen vrijheid en zekerheid'

Van 16 tot en met 19 mei organiseren de Jonge Humanisten weer hun jaarlijkse kampeerweekend, met dit jaar als thema 'tussen vrijheid en zekerheid'. Op soms ludieke, soms serieuze wijze willen zij de deelnemers de mogelijkheid bieden te onderzoeken op welke basis zij keuzes maken in hun leven. Dit onder andere in de deelgebieden relaties, reizen, wonen/werk en spiritualiteit. Eén van de hoogtepunten in het programma is waarschijnlijk de kennismaking met de Avatar-methode door twee Avatar-masters (een methode om je bewust te worden van vrijheidsbeperkingen die je bij jezelf hebt opgebouwd). Verder bevat het programma veel verhalen, discussies en actieve onderdelen. Er is een fietstocht, en natuurlijk kampvuur met muziek. Voor de liefhebbers is zelfs een kleine sauna aanwezig. De mooie, landelijke locatie is in de buurt van Assen. De kosten bedragen f 45,- voor leden en f 60,- voor niet-leden (fiets meenemen is handig, huren via de organisatie is ook mogelijk). Bel voor informatie en folder naar: Sander, tel. 0344-630924 of het JH-nummer tel. 030-2392125.

Herhaalde oproep: vrijwilligers gezocht

Wie wil een groepje vrijwilligers komen versterken in Delft? Zij bezoeken patiënten die uit het ziekenhuis zijn ontslagen en die eenzaam zijn. Zij hebben gedurende hun opname begeleiding gehad van de humanistische raadsvrouw, Ida Bunte. Gegadigden moeten de cursus humanistische dienstverlening hebben gevolgd. Inlichtingen bij Ida Bunte, Reinier de Graaf Gasthuis, Postbus 5011, 2600 GA Delft; tel. 015-2603060, oproepnummer 1419.

Zijn wij nu normloos?

Op zondag 5 mei houdt Hans Vertegaal een lezing over 'Zijn wij nu normloos? Moraal tussen vrijheid en vrijblijvendheid'. Plaats: De-Re-Centrum, Stadsring 137 in Amersfoort. Aanvang om 14.00 uur. Informatie: tel. 033-4754235.

De werkgroep zal binnen een jaar een discussienota over humanisme-feminisme produceren, die in brede kring in het Humanistisch Verbond besproken zal worden. Op de HV-vrouwendag volgend jaar zal deze nota worden gebruikt om vrouwen en mannen over vrouwelijke en mannelijke humanistische en masculiniteit en feminiteit te laten discussiëren. Het is een inspirerende gedachte dat er voortaan vrouwmandagen worden georganiseerd, in plaats van de traditionele vrouwendagen.

Om zijn vijftigjarig jubileum te vieren looft het Humanistisch Verbond de 'Bemoei je d'r mee'-prijs uit. Vrijwilligersprojecten kun-

nen tot 1 oktober 1996
meedingen naar de drie
hoofdprijzen van 10.000,
5.000 en 3.000 gulden.
Vraag de folder aan bij het
Humanistisch Verbond,
Postbus 114, 3500 AC
Utrecht, tel. 030-2392192.

Van 20-23 juni vindt het twintigste congres van de CSICOP (Committee for the Scientific Investigation of Claims of the Paranormal) plaats in Buffalo, Verenigde Staten. Meer dan 70 sprekers uit alle delen van de wereld zullen een kritisch geluid laten horen over paranormale verschijnselen.

Bel voor meer informatie
het Humanistisch Verbond,
tel. 030-2392192.

Op vrijdag 10 mei van 13.30 tot 17.00 uur organiseert het Humanistisch Verbond een studiemiddag over de maatschappelijke positie van chronisch psychiatrische patiënten. Sprekers: H. Jansen (algemeen directeur Psychiatrisch Ziekenhuis), L. van der Post (crisisdienst Amsterdam, M. Davidian-van Buytene (geestelijk verzorger psychiatrisch ziekenhuis) en A. Goethals (cliëntenbond). Plaats: CSB-gebouw, Kromme Nieuwegracht 39, Utrecht. Voor meer informatie zie de vorige Humanist van april. Voor programma en aanmelding: landelijk bureau Humanistisch Verbond, tel. 030-2392100.

Komend najaar vinden op

verschillende plaatsen in het land introductiecurssussen plaats. We zoeken mensen die zich actief willen inzetten voor de humanistische beweging op het gebied van het organiseren van activiteiten, publiciteit & communicatie en bestuurlijke activiteiten. Bel voor regionale contact-adressen het Humanistisch Verbond, tel. 030-2392129.

Free Inquiry is een Engelstalige kwartaaluitgave voor internationaal georiënteerde humanisten. Recentelijk is o.a. gepubliceerd over: de sociale impact en potentie van technologische ontwikkelingen, wetenschappelijk onderzoek naar claims op bovennatuurlijke verschijnselen, het gebruik en misbruik van fantasie, het bevolkingsvraagstuk enz. Free Inquiry kost US\$ 20 per jaar of US\$ 40 per 3 jaar. Meer informatie bij het Humanistisch Verbond, tel. 030-2392192.

Ter gelegenheid van de onthulling van het 'humanistische' Van Vloten-monument op 22 maart in Deventer publiceerde de afdeling Deventer twee boeken:

- 'Deventer, van Geert Grote tot Van Vloten', een geschiedenis van het humanisme in Deventer. Gerard Burger beschrijft op onderhoudende wijze over bekende en minder bekende Deventer humanisten. Tevens is een routebeschrijving opgenomen die het spoor van deze humanisten volgt door de historische Hanzestad. Het boek is te bestellen door overmaking van f 24,50 (incl. porto) op giro 111742 ten name van Stichting Gedenkteken Joh.

van Vloten, Deventer o.v.v.
'Deventerboek'.
- 'Veelzeggend, Johannes
van Vloten aan het woord'.
leidt de titel van het boek
dat is samengesteld door
Francisca van Vloten,
kleindochter van deze
Deventer humanist. In dit
boek is, naast een biografie
van Van Vloten, ook een se-
lectie uit diens omvangrijke
werk opgenomen. Multatuli
vreesde de pen van Van
Vloten. Overigens was het
een man die zijn tijd in me-
nig opzicht ver vooruit was.
Opvallend veel van zijn tek-
sten zijn ook voor deze tijd
relevant. Te bestellen bij ge-
noemde stichting o.v.v.
'Veelzeggend'. Prijs (incl.
porto) f 34,50.

Opleiding voor HVO-leerkracht in het primair onderwijs

In september starten weer opleidingen voor HVO-leerkracht in het primair onderwijs. In de planning voor de opleiding 1996-1998 zijn de volgende opleidingsplaatsen opgenomen: Groningen, Deventer, Utrecht, Castri-cum, Rotterdam en een plaats centraal in Lim-burg/Noord Brabant. Toelatingscriteria zijn: enige affiniteit met het humanis-me; enige ervaring in een opvoedkundige relatie; eni-ge ervaring in het vormge-ven van deze relatie in een onderwijs en/of vormingsre-latie.

Het eerste jaar leidt tot een

geschiktheid om zelfstandig enige lessen te verzorgen. In het hierop volgende prak-tijkjaar wordt met ervaren leren toegewerkt naar een afronding van de opleiding. Hierna worden diverse na-scholings- en begeleidinsac-tiviteiten aangeboden.

In het schooljaar 1995-1996 verzorgden 331 HVO-leerkrachten op to-taal 1063 scholen in Neder-land wekelijks lesuren HVO. De uren worden vooral gegeven op openbare scholen waarvan er 2495 in Nederland bestaan. Ook op enkele van de 319 algemeen

bijzondere scholen wordt HVO gegeven. Totaal vol-gen bijna 36000 leerlingen een wekelijkse les in HVO. De bekostiging van deze les-sen wordt geregeld via een gemeentelijke verordening. De hoogte van de subsidie en andere randvoorwaar-den, zoals minimum groeps-grootte, worden ook door de gemeente vastgesteld. Een informatiepakket voor deze opleiding is aan te vra-gen bij het secretariaat van het Pedagogisch Studiecen-trum HVO in Utrecht: Ing-rid Baasten, tel. 030-2341700, fax: 030-2310794.

Project: opleiding voor HVO-docent in het vervolgonderwijs

Het Project: opleiding voor HVO-docent (eerste of tweede graads) in het ver-volgonderwijs is een tweeja-rige deeltijdopleiding van het Pedagogisch Studiecen-trum HVO in Utrecht, be-kostigd door het Ministerie van OCW.

Voor het studiejaar 1996-1998 zijn er nog studie-plaatsen open. Deze studie-plaatsen zijn bedoeld voor docenten in het voortgezet onderwijs, MBO of HBO, die bijgeschoold willen wor-den tot docent HVO, en voor afgestudeerden (uni-versiteit of HBO) die HVO-docent willen worden.

Op dit moment hebben 15 studenten de opleiding met een diploma afgesloten.

Ruim 50 studenten zijn nog bezig met de opleiding. Op 20 instellingen voor voort-gezet onderwijs werken nu HVO-docenten en bij 24 in-stellingen voor voortgezet of middelbaar of hoger be-roepsonderwijs wordt op dit moment stage gelopen. Als u geïnteresseerd bent in de opleiding kunt zich voor informatie wenden tot het secretariaat van het Project lerarenopleiding HVO vervolgonderwijs: Ada Bock-meulen, Plompstorengracht 21, 3512 CB Utrecht. Tel. 030-2341700, fax: 030-2310794.

INGEZONDEN MEDEDELING

Er is wel degelijk leven na de dood

Als een leven ophoudt, gaat Het Leven door. Al wat u tijdens uw leven de moeite van het ondersteunen waard vond, moet het zonder uw steun doen.

Neem daarom maatregelen. Maak een testament.

Als humanisme u iets waard is geweest, denk dan eens na over een legaat aan het Steunfonds Humanisme. Dat is opgericht door het Humanistisch Verbond. Het Humanistisch Verbond strijdt voor een humane, tolerante samenleving.

Vraag gerust meer informatie, telefonisch op nummer (030) 239 21 00 of met de onderstaande bon.

STEUNFONDS
Humanisme

JA ik wil meer informatie over legateren aan het Steunfonds Humanisme.

naam v / m
adres
pc / plaats
telefoon

Stuur deze bon in een envelop zonder postzegel naar:
Steunfonds Humanisme, Antwoordnummer 2181, 3500 VB Utrecht.

H

Maak kennis met het Humanistisch Verbond

Vrijheid, rechtvaardigheid en respect voor menselijke waardigheid. Het Humanistisch Verbond draagt deze waarden uit door zich sterk te maken voor het recht op zelfbeschikking, voor gelijke behandeling, voor mensenrechten. Door het bevorderen van maatschappelijke discussies over medische ethiek, de vluchtelingenproblematiek en het consumptievraagstuk. Maar ook door bijvoorbeeld in ziekenhuizen en gevangenissen geestelijke verzorging te bieden.

Pasklare antwoorden heeft het Humanistisch Verbond niet, wel een inspirerende visie en kritische vragen. Hieronder drie mogelijkheden om kennis te maken met het Humanistisch Verbond.

Abonnee op de Humanist

Een jaarabonnement kost u slechts f 42,50. Hiervoor ontvangt u negen nummers per jaar, waaronder een dubbelnummer (december/januari). Wilt u eerst kennismaken met de Humanist, dan is een proefabonnement ook mogelijk (3 nummers voor f 10,-). Voor een abonnement in het buitenland betaalt u f 67,50 per jaar.

Donateur van het Humanistisch Verbond

U bent al donateur van het Humanistisch Verbond voor f 35,- per jaar. Uw financiële bijdrage is van groot belang nu de overheid elk jaar minder subsidie verstrekt en andere inkomsten niet meer groeien. Als donateur ontvangt u tenminste twee keer per jaar informatie, waarbij één keer een nummer van de Humanist.

Lid van het Humanistisch Verbond

Met ingang van 1 januari 1996 bedraagt de minimumcontributie f 85,-; een hogere bijdrage is natuurlijk welkom! Leden met een minimum-inkomen betalen f 50,-. Jongeren tot 27 jaar betalen slechts f 35,- per jaar. Bij het lidmaatschap van het Humanistisch Verbond is de Humanist inbegrepen. Per lid kan één persoon op hetzelfde adres kiezen voor een gratis medelidmaatschap (zonder Humanist). Als u eerst meer informatie wilt, kan dat natuurlijk ook.

Wij hopen u als abonnee, donateur of lid te mogen begroeten!

Zomernummer helemaal over De Tijd

Een zee van tijd,
daar verlangen
steeds meer men-
sen naar.
Overvolle agen-
da's, strakke
dienstregelingen -
steeds meer men-
sen raken in de
knoop met de tijd.

Ze hollen van hot
naar her, alsof ze maar korte tijd van leven hebben.
Maar er zijn ook veel mensen die een heel andere
strijd met de tijd leveren: de werkelozen, arbeidson-
geschikten en gepensioneerden. Zij kijken vaak op
een oeverloze zee van tijd en weten niet hoe de tijd
zinnol te vullen.

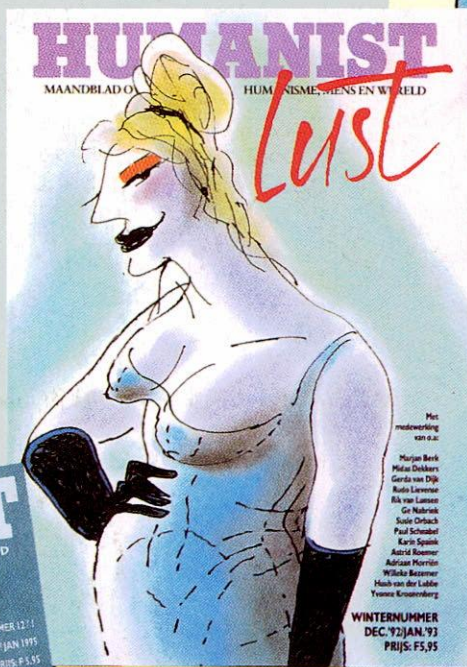
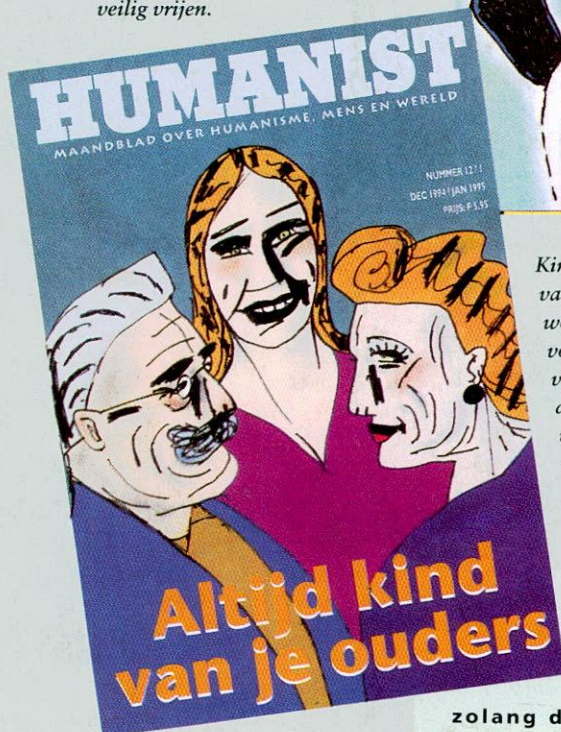
In dit speciale themanummer komen vier aspecten
van de tijd aan de orde. In 'de tijd vroeger en nu' de
enorme invloed van de technologische ontwikkelin-
gen op ons besef van tijd. Hoe arbeidstijd en vrije
tijd van karakter veranderen. In 'Tijd en leeftijd'
zien we dat elke leeftijd z'n eigen tijdsbeleving heeft.
Hoe ouder de mens, hoe sneller de tijd lijkt te gaan.
Als de normale gang van zaken wordt doorbroken,
verandert ook het besef van tijd. Dat komt aan de
orde in 'tijd en psyche'. En in 'Tijd en culturen'
wordt duidelijk dat de westerse tijdsbeleving aller-
minst universeel is.

Het volgende nummer van de Humanist
verschijnt in de eerste week van juni. Kopij voor
dit nummer moet uiterlijk maandag 13 mei in
het bezit zijn van de redactie.

Speciale aanbieding drie themanummers voor f 12,50

De dubbeldikke themanummers van de Humanist zijn zeer gewild bij de lezers. Veel mensen bestellen extra exemplaren omdat ze hun eigen exemplaar hebben weggegeven aan familie, vriend, buur, collega of kennis. Zolang de voorraad strekt hebben we nu voor u drie speciale themanummers in de aanbieding.

Je lust en je leven: 70 pagina's over genot, normen en waarden, taboes en tradities. 'Lust' is nog altijd het meest gevraagde nummer. En dat is geen wonder: lust is een van de prettigste ervaringen die een mens kan overkomen. Susie Orbach vertelt waarom vrouwen vaak bang zijn voor hun lusten. En denken mannen echt dat ze het na die eerste keer allemaal al weten? Een bezoek aan een Amsterdamse polikliniek laat zien dat lust al snel in 'last' kan omslaan. Een kwestie van wel of niet veilig vrijen.

Zit u ook wel eens te peinen over een beslissende keuze, die u voor uzelf zou willen maken. Of over een kans die u hebt gemist? Dan is het themanummer 'Keuzes in het leven' echt iets voor u. Daarin worden grenzen afgetast, vragen gesteld, mogelijkheden overvogen en meningen geopperd. Wanneer kies je voor een kind? Ziek worden is weer zo iets waarvoor je niet kiest, dat overkomt je. Hoe ga je daar daarmee om? Wat mensen zijn of doen, wordt bepaald door erfelijkheid, opvoeding en omstandigheden. Maar ook door overtuiging, intuïtie, ambitie en wilskracht. En door toeval, pech en het (nood)lot. Hoeveel speelruimte is daarbij voor vrije wil en eigen keus?

Kind van je ouders. Daarover gaat het themanummer van de Humanist van vorig jaar. Het is een onderwerp dat iedereen aanspreekt. Geen wonder, want kind van je ouders blijf je, ook wanneer je al lang volwassen en zelfstandig bent. Zelfs als je ouders dood zijn. De band is vaak onzichtbaar en onbewust, maar onverbreekbaar. Hoe ga je om met de positieve en negatieve dingen die je hebt meegekregen? Vaak is er die worsteling: je bent geworden die je moest zijn, maar je wilt zijn die je bent. Waarvan wil je je bevrijden en wat geef je zelf weer door aan je kinderen? En hoe ga je om met je ouders als ze oud zijn, als de rollen omdraaien? In dit nummer alles over de ruzies, de eisen, de ergeris, maar over de vreugde, de inspiratie en de verbondenheid.

Zo bestelt u

Maak f 12,50 over op giro 58 van het Humanistisch Verbond te Utrecht onder vermelding van 9605-THEMA. En u weet: zolang de voorraad strekt, dus wacht niet te lang!